

Armoedebestrijding op het platteland

Op zoek naar knelpunten en uitwegen

Rapport van literatuuronderzoek,
interviews en rondetafel

2010

Dr. Carmen Mathijssen
Cera

VOORWOORD

Cera investeert in diverse maatschappelijke projecten, o.m. binnen het thema 'Armoedebestrijding op het Platteland'. Tot 2009 legde Cera hierbij de nadruk op boeren en tuinders in moeilijkheden. Een goed voorbeeld hiervan is het project 'Boeren op een Kruispunt'. We willen ons vanaf 2010 naast deze doelgroep ook richten op de hele Vlaamse plattelandsbevolking die met armoede te kampen heeft. We verbreden de doelgroep van de gesteunde projecten zo van boeren en tuinders naar plattelandsbewoners. Om deze verbreding te maken, was het nodig eerst grondig te reflecteren en relevante sleutelactoren te bevragen. Daartoe organiseerde Cera een literatuurstudie, een interviewronde en een ronde tafel op 27 april 2010. Zo kregen we zelf advies over welke projecten Cera in het thema 'Armoedebestrijding op het platteland' kan opstarten. Dit advies geeft Cera inspiratie en draagvlak voor het thema 'Armoedebestrijding op het Platteland' voor 2010 en de jaren erna.

Een tweede output is dat we beleidsadvies willen formuleren rond plattelandsarmoede naar enkele bevoegde beleidsactoren. De Vlaamse Regering (2009–2014) wil werken aan een plattelandbeleid via drie sporen, waarvan één is 'het signaleren en bespreekbaar maken van plattelandsthema's en hiaten in het beleid'. Ze gebruiken het document 'Naar een Vlaams Plattelandbeleid' door VLM als leidraad. VLM (2009, p. 16) benadrukt daarin dat de thema's van het platteland en de tekortkomingen in het beleid moeten zichtbaar gemaakt worden voor andere beleidsdomeinen, bestuursniveaus en actoren. Door deze topics bespreekbaar te maken, kunnen kansen gecreëerd worden om ze aan te pakken. Hier wil Cera een rol in spelen.

Thema 'Armoedebestrijding op het platteland'					
Boeren, land- en tuinbouwers	Alle plattelandsbewoners in armoede				
 www.boerenoepenkruispunt.be	<table border="1"><tr><td>Literatuurstudie</td></tr><tr><td>Interviews</td></tr><tr><td>Rondetafel</td></tr><tr><td>→ Advies projecten 2010 e.v.</td></tr></table>	Literatuurstudie	Interviews	Rondetafel	→ Advies projecten 2010 e.v.
Literatuurstudie					
Interviews					
Rondetafel					
→ Advies projecten 2010 e.v.					

1. INHOUDSTAFEL

0. Voorwoord
1. Inhoudstafel
2. Inleiding
3. Beknopte methodologie

4. Plattelandsarmoede: onzichtbaar, onbekend en onbemind?

5. Plattelandsarmoede: problemen en knelpunten
  - a. Sociodemografisch
  - b. Terugtrekkende diensten en voorzieningen
  - c. Mobiliteit: vervoersafhankelijkheid en vervoersarmoede
  - d. Onderbescherming en beperkte bestuurskracht gemeenten/OCMW's
  - e. Woonnoden op het platteland voor huurders en eigenaars

6. Armoedebestrijding op het platteland: elementen van oplossing
  - a. Participatief werken met dorpsbewoners
  - b. Proactief handelen in OCMW's
  - c. Sociaal huis of dorps huis
  - d. Dorpsnetwerken voor zorg
  - e. Dorpsrestaurants
  - f. Wijkgezondheidscentra
  - g. Het grondrecht wonen op het platteland

7. Advies aan Cera rond mogelijke toekomstige projecten

8. Beleidsadvies
  - a. Provinciaal en lokaal
  - b. Vlaams

9. Literatuur

Bijlage 1: Deelnemerslijst rondetafel 27 april 2010 in Schaarbeek

Bijlage 2: Lijst van gebruikte afkortingen

2. INLEIDING

Dit onderzoek vertrok van de vaststelling dat er zowel in praktijk, onderzoek als beleid relatief weinig aandacht besteed wordt aan armoedebestrijding op het platteland. We vonden enkele aanzetten tot analyses, maar geen coherente kaders, en dit zowel in beleid, praktijk als onderzoek.

- Het onderzoek over armoede in België behandelt vooral stedelijke armoede.
- Bij de analyse van de Vlaamse beleidsnota's rond Armoedebestrijding en Plattelandsbeleid, stelden we vast dat er in beide nota's weinig of geen expliciete aandacht besteed werd aan plattelandsarmoede.
- In de praktijk vonden we meerdere van elkaar losstaande initiatieven, maar geen structureel overleg of samenwerking om tot een coherente aanpak te komen.

Dit onderzoek wil daarom deze specifieke niche in de kijker zetten. Dit rapport handelt niet over algemeen plattelandsbeleid, maar licht wel toe welke knelpunten op het platteland het meest relevant zijn voor mensen in armoede. Dit rapport handelt dus ook niet over armoede en armoedebestrijding in het algemeen. Voor algemene adviezen m.b.t. armoedebestrijding verwijzen we naar Decenniumdoelen (www.decenniumdoelen.be). Dit rapport gaat wel over wat de plattelandscontext betekent voor mensen in armoede. Mensen in armoede worden in plattelandsgebieden immers meer of in andere vormen met bepaalde problemen geconfronteerd. Een voorbeeld is dat naast de zes armoedebarmeters van Decenniumdoelen (inkomen, arbeid, onderwijs, gezondheid, wonen en participatie), er op het platteland door de geografische uitgestrektheid er nog sprake kan zijn van bijkomende mobiliteitsarmoede.

Dit onderzoek is een uitnodiging aan alle verantwoordelijke actoren in praktijk, beleid en onderzoek om dit thema explicieter op hun agenda te zetten.

Hierna worden de verschillende aspecten overlopen die in dit onderzoek rond plattelandsarmoede naar voren kwamen. We beginnen met het beschrijven van enkele knelpunten op het platteland, die het meest wegen op mensen in armoede. Daarna raken we enkele elementen van antwoord of oplossing aan. We besluiten met adviezen aan Cera en aan betrokken beleidsmakers.

3. BEKNOPTE METHODOLOGIE

De voor dit onderzoek gehanteerde methodologie is de *Grounded Theory Approach* (Strauss & Glaser, 1977). Dit is een vorm van interpretatief onderzoek met kwalitatieve data, die geschikt is voor (literatuur-)onderzoek van diverse bronnen. Deze aanpak laat toe om breedsporig data te verzamelen, waarbij zowel teksten van beleid, praktijk als theoretici geanalyseerd kunnen worden.

Diverse literatuur over het platteland werd doorgenomen op zoek naar armoedeaspecten. Omgekeerd werd diverse literatuur over armoede doorgenomen op zoek naar plattelandsaspecten. Na een initiële horizontale analyse (waar per tekst gecodeerd werd op een aantal *sensitising concepts*), volgde een verticale analyse. Hierbij werd per *sensitising concept* de informatie uit de diverse bronnen samengebracht. Deze *sensitising concepts* dienden als inspiratiebron voor het formuleren van brede, open interviewvragen. Daarna werden interviews afgenomen van enkele sleutelactoren. Deze data zorgen dan weer voor input tijdens de rondetafel Plattelandsarmoede, die op 27 april 2010 georganiseerd werd in de Factorij in Schaarbeek. De neerslag van dit alles vindt u in dit onderzoeksrapport.

Met dank voor hun medewerking aan de interviewronde:

- Dekoninck Joke, beleidsmedewerker en programmaverantwoordelijke Leefbaarheid, Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen;
- Rommel Steven, beleidsmedewerker Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen;
- Swinnen Monique, gedeputeerde provincie Vlaams-Brabant van (o.m.) gebiedsgerichte werking – plattelandsbeleid, en welzijn;
- Van Hoetegem Henk, Steunpunt tot Bestrijding van Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting;
- Verdoodt Gerlinde, raadgever Plattelandsbeleid en Ontwikkelingssamenwerking van Kris Peeters, Vlaams Minister van Economie, Buitenlands Beleid, Landbouw en Plattelandsbeleid;
- Vervaeke Nadine, aandachtsambtenaar Armoede bij VLM Vlaamse Landmaatschappij.

4. PLATTELANDSARMOEDE: ONZICHTBAAR, ONBEKEND EN ONBEMIND?

Armoede op het platteland lijkt wel onzichtbaar en onbekend. Dit werd beaamd door Nadine Vervaet (VLM) tijdens het interview: “Er is sprake van onzichtbaarheid en onbekendheid. Er is een gebrek aan data over plattelandsarmoede, en er is een gebrek aan aandacht voor het thema. Er is nog maar weinig over gekend”. Monique Swinnen (Provincie Vlaams-Brabant) bevestigt deze onzichtbaarheid van de armoedeproblematiek en het ontbreken van grondige analyses, informatie of beleidsdocumenten. Aangezien zowel armoedebestrijding als plattelandsbeleid horizontale thema’s zijn, die vele beleidsdomeinen doorkruisen, is het bovendien moeilijker om een grondige analyse te maken.

Steven Rommel (Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen) wijst erop dat op het platteland problemen m.b.t. armoede minder snel zichtbaar zijn (ook door schaamte van mensen in armoede wegens minder anonimiteit dan in de stedelijke context), en daardoor ook minder snel worden aangepakt. Voor hem is het een knelpunt dat plattelandsarmoede beleidsmatig geen thema is. Er is geen of weinig pers die dit opvolgt. Daarmee is er slechts een lage maatschappelijke druk om hierrond iets te ondernemen. Nochtans is er op het platteland wegens de specifieke context volgens Joke Dekoninck (Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen) een nood aan andere modellen en andere concepten van aanpak. “Veel concepten zoals ‘lokaal dienstencentrum’ en ‘opvoedingswinkel’ zijn niet op maat voor het platteland. Er is nood aan voorzieningen en organisaties op maat, maar ook aan informatieverstrekking en structurele (financiële) regelgeving”. De specifieke context van het platteland vraagt een specifieke aanpak en beleid.

Volgens Vandenbussche (1998, p. 51–52) is een van de belangrijkste verschillen met de stedelijke context de vaststelling dat armoede en sociale uitsluiting op het platteland meer geografisch verspreid en vaak verdoken voorkomt en daardoor moeilijker meetbaar wordt. Het gebrek aan concentratie vermindert de zichtbaarheid en remt groepsvorming af. Door de beperkte zichtbaarheid moet er rekening gehouden worden met een onderschatting van de armoedeproblematiek op het platteland.

5. PLATTELANDSARMOEDE: PROBLEMEN EN KNELPUNTEN

We beschrijven eerst enkele knelpunten en problemen, typisch voor het platteland, die het meest wegen op mensen in armoede. Na het kort bespreken van enkele sociodemografische evoluties m.b.t. jeugd en vergrijzing, bespreken we achtereenvolgens:

- Terugtrekkende diensten en voorzieningen;
- Vervoersafhankelijkheid en vervoersarmoede;
- Onderbescherming en beperkte bestuurskracht van gemeenten/OCMW's;
- Woonnoden op het platteland voor huurders én eigenaars.

Zoals ook Gerlinde Verdoodt (raadgever Plattelandsbeleid Vlaams Minister Kris Peeters) benadrukt, gaat het niet om één urgent probleem, maar om met elkaar verbonden problemen.

5a. SOCIODEMOGRAFISCH

VLM (2009, p. 6) verwijst naar twee demografische tendensen, die een impact hebben op de zorgnoden op het platteland:

- De ontgroening of de daling van het aantal jongeren;
- De vergrijzing of de toename van de hogere leeftijdsklassen.

De vergrijzing veroorzaakt een toenemende vraag naar zorg op het platteland. Daarbij komt dat informele zorgverlening tegenwoordig minder vanzelfsprekend is. Dit zorgt voor een toenemende vraag naar professionele zorg. Voor bejaarden op het platteland zijn thuiszorg, gezinszorg, maaltijden aan huis en mantelzorg essentieel om in hun eigen huis en omgeving te kunnen blijven wonen. Met de toenemende vergrijzing valt volgens Vandenbussche (1999, p. 56) ook een stijgende armoede te voorspellen.

Volgens het Steunpunt Sociale Planning en Overleg van de Provincie Vlaams-Brabant (2007) zijn er binnen de groep van ouderen nog een aantal doelgroepen die meer risico lopen op sociale uitsluiting, onder meer:

- Alleenwonende ouderen met risico op vereenzaming;
- Armoede bij de oudere bevolking;

- Allochtone ouderen, die kwetsbaar zijn voor maatschappelijke uitsluiting en bij wie het belangrijk is “dat men de nodige aandacht geeft aan de uitbouw en aanpassing van de professionele thuiszorg, de welzijns- en zorgvoorzieningen i.f.v. deze doelgroep”.

Ook Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen wijst op de groter wordende groep ouderen, die niet altijd in de mogelijkheid zijn om te verhuizen naar grotere centra. Joke Dekoninck adviseert aan het beleid om op lange termijn te kijken: “Nu is er een grotere groep ouderen, die langer leven en groeiende zorgbehoeften hebben. We moeten echter oppassen met te investeren in gebouwen (bakstenen) voor deze groep, want binnen 50 jaar is er geen grote groep ouderen meer. Misschien is het beter te investeren in zorgnetwerken, dus te investeren in personen in plaats van bakstenen? Er is nood om na te denken over sociodemografische evoluties op lange termijn”.

Er bestaat ook een veelheid van groepen kwetsbare jongeren. Ter illustratie nemen we enkele groepen over van de indeling die gemaakt wordt door het Steunpunt Sociale Planning van de Provincie Vlaams-Brabant (2009):

- Kinderen geboren in gezinnen in armoede;
- Tienermoeders en hun kinderen. Tienermoeders verlaten vroegtijdig de school, hebben meer kans op armoede en meer kans om alleenstaande moeder te worden. Kinderen van tienermoeders hebben meer kans op een lager geboortegewicht, op sterfte binnen het 1ste levensjaar, en meer kans om zelf tienermoeder te worden;
- Kinderen in éénoudergezinnen, waarvan de ouders het bijvoorbeeld moeilijk hebben om met één inkomen een geschikte (huur-)woning te vinden;
- Kinderen van leefloners;
- Jongeren met een leefloon;
- Kwetsbare jongeren in het bijzonder onderwijs;
- Werkloze jongeren en laaggeschoolde jonge werklozen, die moeilijk een goede woonst en een job vinden.

Ook hier is volgens Joke Dekoninck langetermijndenken nodig: “Wat indien ervoor gekozen wordt om nu jongeren aan te trekken in de dorpen? Binnen dertig jaar zijn die jongeren ook zorgbehoevend”.

5b. TERUGTREDENDE DIENSTEN EN VOORZIENINGEN

Het platteland kenmerkt zich door kleinere dorpskernen en uitgestrekte gebieden. Het voorzieningenniveau van de dorpen daalt. Het aantal voorzieningen in de (kleinere) dorpen en woonkernen blijft achteruit gaan. Sommige voorzieningen zoals ziekenhuis, VDAB en beroepsopleiding zijn enkel in grote centra beschikbaar. Op het platteland is er een beperkte aanwezigheid en bereikbaarheid van voorzieningen. “Bakker, beenhouwer en winkel verdwijnen vaak uit de dorpen. Aan huis bestellen wordt verder afgebouwd” (Vandelannoote, Martens & Thissen, 1997, p. 45). Plattelandsgemeenten worden geconfronteerd met een terugtrekend verzorgingsnetwerk. Door de economische schaalvergroting vestigen zowel publieke als commerciële voorzieningen zich in meer centrale plaatsen. Daarbij komt nog de problematiek van de betalbaarheid van de diensten (Vandenbussche, 1998). Vandenbussche (1999) wijst erop dat doorheen de rationalisering (kostenbeheersing) van de formele dienstverlening en door de schaalvergroting (centralisatie) daarvan, er op het platteland vaak slechts beperkte voorzieningen overblijven.

De economische schaalvergroting van zowel publieke als commerciële voorzieningen zorgt volgens IPO (2006–B, p. 8–10) ervoor dat voorzieningen zich eerder vestigen in meer centrale plaatsen, waardoor het voorzieningenniveau van de dorpen daalt. Dit heeft tot gevolg dat de bereikbaarheid van (verder afgelegen) kwaliteitsvolle voorzieningen voor bepaalde bewonersgroepen op het platteland steeds minder vanzelfsprekend wordt. Het gaat hierbij niet alleen om commerciële voorzieningen, maar ook om culturele voorzieningen, onderwijsfaciliteiten, tewerkstelling, zorg- en welzijnsinstellingen, sport en recreatie, collectieve ruimten en basismobiliteit. De toenemende schaalvergroting van commerciële voorzieningen maakt dat steeds meer (kleinere) dorpen vanuit een economische logica niet meer interessant zijn of blijven. Buurtwinkels, slaggers, bakkers... sluiten hun deuren.

IPO (2006–B, p. 21) wijst erop dat op het platteland gebieden met een relatief beperkte vraag naar voorzieningen niet langer verzekerd zijn van dienstverlening. Het gemis aan bepaalde producten in de eigen kleine kern wordt beduidend sterker aanvoeld door diegene die voor het doen van

boodschappen afhankelijk zijn van personen buiten het gezin. Het grootste gemis is er ten aanzien van brood, vlees en algemene voeding. Soms mist men ook financiële instellingen. Vooral de kleinste kernen – geconfronteerd met een aanhoudende daling van het aantal inwoners en een toenemende vergrijzing van de bevolking – worden geconfronteerd met de afname van winkels en geldautomaten.

Volgens IPO (2006–C, p. 27) is een van de problemen het kunnen opladen van de kaart van budgetmeters (een systeem van elektriciteitslevering bij mensen met betalingsmoeilijkheden). Op het platteland zijn er weinig oplaadpunten beschikbaar, en deze zijn bovendien vaak niet voor iedereen goed bereikbaar. Het aantal oplaadpunten zou moeten uitgebreid worden, met minstens 1 per dorp, goed bereikbaar en met 24u/24u beschikbaarheid.

IPO (2006–B, p. 13) bespreekt dat de bereikbaarheid van de voorzieningen voor dagelijkse behoeften voor bepaalde doelgroepen moeilijk wordt. Naast een groep ouderen is dit ook problematisch voor een deel van jongeren, alleenstaande moeders en werkzoekenden. Voor gezinnen met kinderen is de aanwezigheid van kinderopvanginitiatieven in de nabijheid belangrijk. Ook eerste- en tweedelijnsvoorzieningen en de voorzieningen voor gezin en welzijn worden niet meer in elke plattelandskern aangeboden. Wie vervoersafhankelijk is, ondervindt de meest negatieve gevolgen.

Op het platteland leidt volgens IPO (2006–B, p. 20) de bestuurlijke en organisatorische schaalvergroting ertoe dat inwoners van het platteland letterlijk steeds verder af komen te staan van publieke functies als overheid, onderwijs, cultuur en gezondheidszorg. Vergrijzing en de trend dat ouderen steeds langer thuis blijven wonen, zorgen ervoor dat steeds meer ouderen hulp dicht bij huis nodig hebben. Dit leidt tot een nieuwe vraag naar diensten en voorzieningen op lokaal niveau. Het gaat om basisvoorzieningen, vrijetijdsvoorzieningen, eerste- en tweedelijnsvoorzieningen, onderwijsvoorzieningen en sociale en openbare diensten.

Bij de bespreking van specifieke problemen van kwetsbare bewonersgroepen op het platteland, verwijst ook het Vlaams Netwerk van Verenigingen Waar Armen

Het Woord Nemen naar dit knelpunt. Dienstverlening wordt in deelgemeenten vaak afgebouwd. Alle diensten (OCMW, CAW, VDAB...) worden geconcentreerd in de hoofdgemeente of in een naburige grotere gemeente. Verplaatsingen kunnen dan snel oplopen boven de 10 km. Het Vlaams Netwerk vraagt voor degelijk georganiseerde sociale dienstverlening binnen de deelgemeenten. Zo zijn er bijvoorbeeld weinig investeringen in de verbetering van ontmoetingscentra in de deelgemeenten. Dit is ook Nadine Vervaeke niet ontgaan: "Er zijn niet overal ontmoetingsplaatsen, waar mensen in armoede vaak nood aan hebben. Er zijn ook amper verenigingen waar armen het woord nemen op het platteland".

Bovendien hebben veel dienstverlenende organisaties huisbezoeken sterk tot volledig afgebouwd. Dit is volgens het Vlaams Netwerk een evolutie die teruggedraaid moet worden. Voor een goed begrip van de situatie waarin sommige mensen zich bevinden en voor het opbouwen van een zekere vertrouwensband met mensen in armoede, is het nodig om ook huisbezoeken te voorzien binnen de dienstverlening. Ook VLM (2009, p. 7) verwijst naar de noodzaak van huisbezoeken wanneer ze aandachtspunten formuleren voor de leefbaarheid van het platteland.

Een optimale dienstverlening voor de plattelandsbevolking veronderstelt een volledig geografische en sociale dekking met een hoge graad van bereikbaarheid. Het behoud van voorzieningen staat echter soms op gespannen voet met sectorale eisen van kwaliteit en professionaliteit. Het gaat in kleine rurale kernen vaak om zulke kleine aantallen, dat niet tegelijkertijd alle eisen van professionaliteit van personeel en ruimte kunnen worden gehaald. De vraag wordt wat het belangrijkste is: het bestaan van de voorziening of de kwaliteit ervan. Deze vraag is tot op zekere hoogte onoplosbaar.

5c. MOBILITEIT: VERVOERSAFHANKELIJKHEID EN VERVOERSARMOEDE

Mobiliteit is een essentiële factor in een kwaliteitsvolle leefomgeving in plattelandsgebieden. Volgens IPO (2009–B, p. 8–11) is de wagen daartoe in vele gevallen noodzakelijk geworden. Dankzij de wagen kunnen gezinnen met voldoende middelen toegang hebben tot stedelijke voorzieningen. Voor de minder mobiele bewoners zijn voorzieningen niet altijd even gemakkelijk te bereiken. De ernst van de bereikbaarheidsproblematiek en vervoersafhankelijkheid neemt toe naarmate men meer zorgbehoevend en/of armer is. Het is de armste bevolkingsgroep die zich het minst, minder snel en met een kleiner bereik verplaatst. Omwille van de grotere afstand tussen woningen onderling, tussen voorzieningen onderling en tussen wonen en voorzieningen, stellen zich specifieke problemen m.b.t. bereikbaarheid (IPO, 2006, p. 5). Voor bepaalde bewonersgroepen wordt de bereikbaarheid van (verder afgelegen) kwaliteitsvolle voorzieningen steeds minder vanzelfsprekend.

Volgens Kesteloot (2007, p. 20) trekt de jongere dorpsbevolking weg naar de stad “waardoor het openbaar vervoer niet meer langskomt wegens te weinig klanten”. De minst flexibele en mobiele, en daardoor kwetsbare mensen worden vervoersarmen. Bereikbaarheid wordt voor steeds meer plattelandbewoners een probleem. De onvoldoende aanwezigheid van openbaar vervoer is een knelpunt. Vaak kan er wel (beperkt) van en naar de hoofdgemeenten gereden worden, maar tussen de deelgemeenten is de aanwezigheid van openbaar vervoer eerder uitzonderlijk. Groepen als ouderen, eenoudergezinnen, vrouwen zonder inkomen, eenwagengezinnen, jongeren, personen met een handicap en mensen in armoede dreigen zo vervoersafhankelijk te worden. Volgens Meert (2003, p. 26) betekent vervoersarmoede “dat mensen door mobiliteitsproblemen verhinderd worden om op een volwaardige manier aan het openbare leven deel te nemen”. Dit wordt een sociaal probleem wanneer een individu/sociale groep zich niet op een sociaal aanvaardbare wijze kan verplaatsen om de voor dit individu/deze sociale groep noodzakelijke voorzieningen te bereiken. Zo worden mensen met een gebrek aan mobiliteit uitgesloten op meerdere domeinen van het maatschappelijke leven. “Wie onvoldoende mobiel is, ondervindt tal van problemen in het dagelijkse leven, gaande van boodschappen

doen, tot het volgen van onderwijs, buitenshuis werken, cultuur beleven en sociaal leven” (Meert, 2003, p. 29).

Vervoersarmoede is gerelateerd aan de sociaaleconomische positie van het gezin en de deelname van de gezinsleden aan de arbeidsmarkt. Meert (2003, p. 32) observeert een wisselwerking tussen vervoersarmoede en werkloosheid “waarbij oorzaak en gevolg niet strikt van elkaar te scheiden zijn”. Werkloosheid of een ontoereikend vervangingsinkomen leidt tot minder koopkracht en minder mobiliteit. Beperkingen in mobiliteit zorgen voor moeilijkheden bij het zoeken en houden van een job. Vlaamse industrieterreinen zijn bijvoorbeeld amper bereikbaar met het openbaar vervoer. Door de afwezigheid van tewerkstelling, verlaten jongeren en actieve mensen het platteland op zoek naar aangepast werk of zijn ze aangewezen op pendelen naar tewerkstellingscentra. In plattelandsgebieden is het globale aanbod aan jobs beperkter. Dat betekent nog niet dat de werkloosheid er hoger is, wel dat pendelen er belangrijker is (Vandenbussche, 1998).

Als specifiek probleem van kwetsbare bewonersgroepen op het platteland, verwijst ook het Vlaams Netwerk van Verenigingen waar Armen het Woord nemen (2008) naar mobiliteitsmoeilijkheden. Ze wijzen daarbij eerst op de organisatie van het openbaar vervoer.

- Het is van gemeente tot gemeente afhankelijk of de belbus goed uitgebouwd is. Een bijkomende financiële drempel is het betaalnummer dat moet gebeld worden. De belbus is niet beschikbaar op late uren. De belbus werkt met vaste trajecten en stopplaatsen. Daardoor moet je soms toch nog een aantal kilometers afleggen om aan de halte te geraken of op je uiteindelijke bestemming. Voor mensen met fysieke beperkingen is dit niet vanzelfsprekend. Ook Joke Dekoninck stelt vast dat de belbus niet voldoet om te kunnen gaan werken. Het is een geschikt systeem voor verplaatsingen in de vrije tijd, maar het is geen structurele oplossing voor iemand die bijvoorbeeld in een ploegensysteem werkt.
- In meerdere plattelandsgebieden doet men voor verplaatsingen vaak een beroep op vrijwilligers, al dan niet georganiseerd in een mindermobielencentrale. Niet-georganiseerde vrijwilligers zouden hiervoor

een kostenvergoeding moeten kunnen krijgen. Er is nood aan subsidiëring van organisaties die dergelijke vrijwilligers samenbrengen.

Het Vlaams Netwerk bespreekt ook de kostprijs van het openbaar vervoer:

- De kostprijs bij vele mindermobielencentrales ligt heel hoog, namelijk een prijs per kilometer.
- Zowel De Lijn als NMBS hebben een aantal sociale voordeeltarieven. Deze zijn echter onvoldoende gekend.

Peeters (2006) voegt hieraan toe dat de belbus van De Lijn wel uitgerust is voor rolstoelvervoer, maar enkel rijdt tussen bushaltes en niet van deur tot deur. Daarbij speelt de fysieke toegankelijkheid van de bushaltes. Niet iedereen kan zich verplaatsen naar de opstapplaats van de bus. Vaak zijn opstapplaatsen niet aangepast aan minder mobiele gebruikers. Sommige personen hebben bovendien nood aan extra steun bij het in- en uitstappen, of aan begeleiding ter plaatse. Bij vervoer door vrijwilligers is er vrijwel steeds een stuk begeleiding door de chauffeur van de klant ter plaatse, zoals in het ziekenhuis of in de winkel.

Nadine Vervaeke herkent tijdens het interview dit mobiliteitsknelpunt: “In sommige dorpen zijn er weinig mogelijkheden qua openbaar vervoer. Er bestaan wel alternatieven en mogelijkheden, maar er zijn grote verschillen van dorp tot dorp. Vaak zijn de bestaande alternatieven echter te duur voor mensen in armoede. (...) Het openbaar vervoer is niet altijd op maat van mensen in armoede. De betaalbaarheid blijft een probleem”.

5d. ONDERBESCHERMING & BEPERKTE BESTUURSKRACHT GEMEENTEN/OCMW'S

De bestuurskracht van een gemeente is het vermogen om effectieve antwoorden te geven op concrete vragen en problemen. Vandenbussche (1998) spreekt over bestuurskracht als een complex samenspel tussen beleidscultuur, beleidsvisie, financiële middelen, personeel... Bestuurskracht wordt niet alleen beïnvloed door de (beperkte) financiële draagkracht van de rurale gemeenten, maar soms ook door een gebrek aan expertise van lokale bestuurders. Soms is er een gebrek aan ideeën en visie over hoe armoede op het platteland aan te pakken. VLM (2009, p. 8) bespreekt de bestuurskracht van de gemeenten als het resultaat van o.m. een kleiner fiscaal draagvlak door gemiddeld lagere inkomens (lagere inkomsten personenbelasting), een lagere waarde van het onroerend goed (lagere inkomsten onroerende voorheffing) en minder industrie en economische activiteiten.

Volgens Vandenbussche (1999, p. 61–63) wordt er in de regelgeving niet voldoende rekening gehouden met de specifieke realiteit van plattelandsgebieden. Er is volgens hem nood aan een differentiatie in beleid “waarbij een aangepaste normering in de plaats kan komen van de ‘eenheidslat’ die voor het platteland vaak te hoog ligt”. De lage bevolkingsdichtheid en de soms onaangepaste regelgeving voor specifieke gemeenten, hypotheekeren vaak het nemen van adequate acties op het terrein.

Problematieken zijn bovendien doorgaans beperkt aanwezig zodat geen specifieke projecten kunnen opgestart worden (Vandenbussche, 1998, p. 66). In een plattelandscontext mag bovendien de tijd nodig om mensen fysiek te bereiken, niet onderschat worden. “Kenmerken van plattelandsgebieden zijn uitgestrektheid, lage bevolkingsdichtheid, verspreid liggende kernen/dorpen/kerkdorpen, open ruimte, geïsoleerde bewoning...” (Vandenbussche & Rasking, 2001, p. 74).

Kleine gemeenten hebben de verantwoordelijkheid om voor een langzaam afnemend aantal inwoners hun beleid te blijven garanderen wat betreft verzorging, cultuur... (De Roo & Thissen, 1997, p. 26). Landelijke OCMW's werken daarbij vaak met een beperkte personeelsequipe: “In sommige gevallen

kan hierdoor niet altijd permanentie worden verzekerd (vooral in kleinere gemeenten), andere voelen zich genoodzaakt om minder aandacht te besteden aan bepaalde aspecten van de OCMW–dienstverlening” (Vandelannoote, Martens & Thissen, 1997, p. 44). Dit blijkt o.m. uit het dalend aantal huisbezoeken.

De organieke wet van 1976 verankert op federaal niveau het recht op maatschappelijke dienstverlening van elke persoon¹. OCMW’s werden opgericht om het recht te verzekeren dat iedereen in staat moet stellen om een leven in menselijke waardigheid te leiden. Daarnaast zijn er andere publieke en semiprivate instellingen en organisaties die maatschappelijke dienstverlening aanbieden van materiële, sociale, geneeskundige of psychologische aard. Maatschappelijke dienstverlening wil mensen ondersteunen om hun armoederisico in te perken of uit de armoede weg te geraken. Dit aanbod en de kwaliteit van maatschappelijke dienstverlening staan op het platteland echter onder druk. Bepaalde rechthebbenden bevinden zich in een situatie van onderbescherming. Dit betekent dat ze recht hebben op maatschappelijke dienstverlening van het OCMW maar die om informatieve, administratieve, situationele, gevoelsmatige... redenen niet ontvangen. Mensen die in een landelijk gebied wonen, hebben een hoger risico op onderbescherming. Het is nodig dat rechthebbenden op maatschappelijke dienstverlening, OCMW’s, CAW’s en andere actoren samen drempels detecteren die onderbescherming in de hand werken en komen tot concrete verbeteringsacties.

Samenlevingsopbouw Oost–Vlaanderen beschrijft in hun eerste Nieuwsbrief van het project ‘Onderbescherming’ (26.04.2010): “Een belangrijke groep rechthebbenden op maatschappelijke dienstverlening krijgt deze steun om diverse redenen niet. Men spreekt in dit geval over ‘onderbescherming’, een vorm van sociale uitsluiting die zich sterk manifesteert op het platteland bij eenpersoonshuishoudens en bij zelfstandigen”.

---

¹ De wettelijke basis voor het recht op maatschappelijke dienstverlening is de federale organieke wet van 1976 en de daaruit voortvloeiende wetgeving, met o.a. de wet op maatschappelijke integratie in 2002.

5e. WOONNODEN OP HET PLATTELAND VOOR HUURDERS EN EIGENAARS

Thissen (2010) beschrijft de migratie van stedelijke armen naar de goedkopere huisvesting op het platteland, inclusief campings. Het gaat hier om een vorm van ‘stedelijke armoede in de rurale context’. Op het platteland is er meer huisvesting beschikbaar van lage kwaliteit en dus ook aan lage prijzen. Deze goedkope huisvesting trekt mensen in armoede uit de stedelijke context aan, soms zelfs van verre afstanden. Tijdens de rondetafel werden de woonnoden van mensen in armoede grondig besproken door Joke Dekoninck. Ze vertrekt daarbij van de vaststelling dat er op het platteland slechts een beperkte huurmarkt is, zeker voor mensen met een beperkt budget. Voor kwetsbare groepen is de toegang tot de private huurmarkt problematisch. Er is niet altijd een evenwicht tussen prijs en kwaliteit van huurwoningen. Daarbij komt dat er weinig dwingende instrumenten bestaan voor een goed kwaliteitsbeleid. De lage kwaliteit van de (vooral oudere) woningen heeft tot gevolg dat deze hoge energiekosten met zich meebrengen. De totale huurkost is eigenlijk de huurprijs en de prijs van het energieverbruik. Energiebesparende maatregelen lijken op het eerste zicht een mogelijke oplossing. Een knelpunt is echter dat door een verbeterde kwaliteit van de woningen de huurprijs meestal ook stijgt. Maatregelen voor kwaliteitsverbetering van huurwoningen op het platteland hebben zo ook als effect dat de huurmarkt voor lagere inkomens verkleint.

Monique Swinnen wijst op het belang om ons niet enkel te richten op huurders, maar ook op huiseigenaars, die tegelijkertijd *house-rich* en *income-poor* kunnen zijn. Ze zijn wel eigenaar van een woning, maar die is te groot, heeft te veel trappen, is onvoldoende geïsoleerd met een hoog energieverbruik... De woning en de tuin vragen soms om veel onderhoud, die de eigenaar niet (meer) zelf kan doen of betalen. Joke Dekoninck beaamt dat er op het platteland relatief weinig huurwoningen zijn, en dus procentueel gezien veel huiseigenaars. Zij wijst op een groep van mensen die een huis kopen van slechte kwaliteit, maar geen middelen hebben om het te renoveren. Ze verwijst o.m. naar een project rond dakisolatie voor huiseigenaars met budgetbegeleiding bij het OCMW. Hierbij vult Henk Van Hootegem (Steunpunt tot Bestrijding van Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting) aan dat “gebrekkige huisvesting een aanleiding kan zijn tot gezondheidsproblemen”

zowel bij huurders als bij eigenaars zonder financiële middelen om noodzakelijke herstellingen uit te voeren.

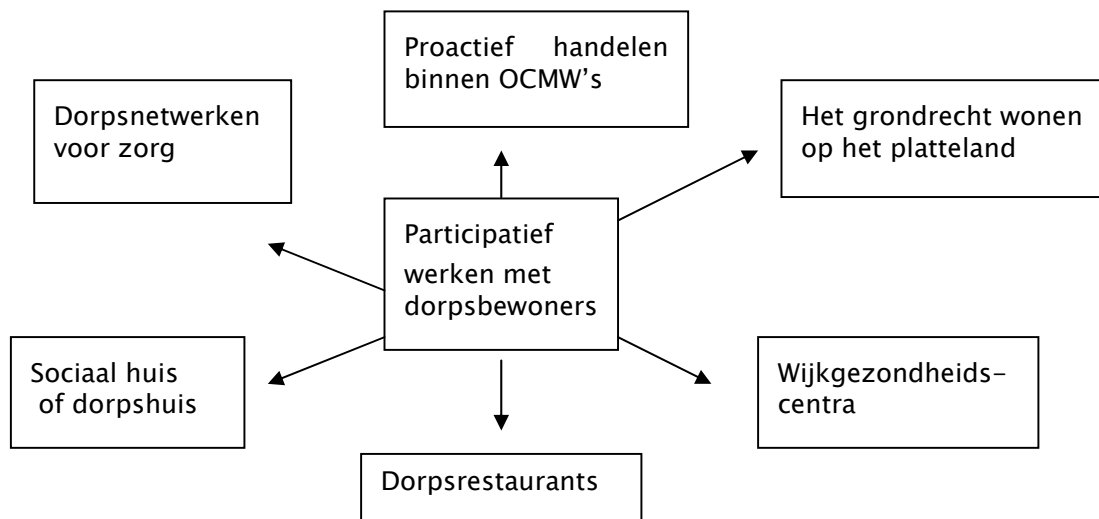
Nadine Vervaet vraagt zich of het al dan niet een goed idee is om het aantal sociale woningen op het platteland te vergroten? Mensen in armoede verhuizen soms vanuit de stad naar het platteland, waar de huur goedkoper is. Door stijgende woning- en huurprijzen in grotere centra komen mensen in armoede zonder wagen, meer en meer in minder bereikbare woonkernen terecht. Ze krijgen dan andere problemen op andere domeinen dan huisvesting, zoals mobiliteit en dienstverlening. Joke Dekoninck stelt vragen bij de evolutie in het toewijzingsreglement van sociale huisvesting, waarbij kwetsbare groepen zonder eigen vervoersmiddelen terecht komen in landelijke kernen. Zij spreekt van sommige sociale woonwijken waar 1/3 van de bewoners niet over eigen vervoer beschikken. “Is dit ‘goedkoop wonen op het platteland’ wel een goede ontwikkeling? Wat met werk, school, sociale netwerken... die hiermee onder druk komen te staan?”. Ze voegt eraan toe dat mensen niet altijd bewust kiezen voor het platteland. “Als de woningnood erg hoog is, kiest men soms een woning op het platteland omdat de wachtlijsten er korter zijn dan voor sociale woningen in meer stedelijke buurten”. Soms is er ook sprake van “noodgedwongen wonen op het platteland omwille van nog relatieve betaalbaarheid”. Is wonen in een minder uitgeruste dorpskern een bedreiging voor kansen op andere levensdomeinen? Bij sociale huisvesting op het platteland is het belangrijk de vraag te stellen aan welke voorwaarden dit moet voldoen, en volgens welk concept er gewerkt wordt. Joke Dekoninck benadrukt de noodzaak aan een doordachte aanpak en beleid voor het optimaliseren en toegankelijk houden van sociale huisvesting op het platteland. Het is nodig om sociale woonwijken op het platteland te koppelen aan goede dienstverlening en bereikbare voorzieningen.

Bovendien werd tijdens de rondetafels gewezen op een groep van ‘woonnomades’. Dit zijn geen campingbewoners, woonwagenbewoners of zigeuners, maar mensen die zeer vaak verhuizen van gemeente tot gemeente. Vaak ligt een vorm van ‘schuldenvlucht’ aan de basis hiervan. Het gaat vaak om jonge gezinnen die telkens in een nieuw dorp in isolement terechtkomen. Hulpverleners hebben er geen zicht op hoe groot deze groep eigenlijk is.

6. ARMOEDEBESTRIJDING OP HET PLATTELAND: ELEMENTEN VAN OPLOSSING

Meerdere elementen van oplossing werden zichtbaar doorheen dit onderzoek, die allen één kenmerk gemeenschappelijk bleken te hebben: namelijk het participatief werken met dorpsbewoners. Hierna worden achtereenvolgens beschreven:

- Proactief handelen binnen OCMW's;
- Sociaal huis of dorps huis;
- Dorpsnetwerken voor zorg;
- Dorpsrestaurants;
- Wijkgezondheidscentra;
- Het grondrecht wonen op het platteland.

We houden bij het zoeken naar oplossingen steeds de kritische opmerking van Nadine Vervaet in het achterhoofd: “Belangrijk is te kijken naar de wisselwerking tussen stad en platteland”. Steven Rommel geeft het aandachtspunt mee om “de rurale context steeds in verhouding te blijven zien tot de stedelijke context. Het is niet de bedoeling maatregelen in het leven te roepen op maat voor plattelandsgemeenten, die nadelig zijn voor steden, of omgekeerd”. Door een oplossing te creëren voor de ene context, mag er geen probleem gecreëerd worden voor de andere context. Het is belangrijk beide niet apart, maar steeds in relatie tot elkaar te bekijken. Het is niet de bedoeling om te denken in tegenstellingen of een kunstmatige tweedeling te creëren, ook al omdat beide contexten niet altijd scherp van elkaar te onderscheiden zijn.

6a. PARTICIPATIEF WERKEN MET DORPSBEWONERS

Alle elementen van oplossing hebben één kenmerk gemeenschappelijk, namelijk het participatief werken met dorpsbewoners. VLM (2009, p. 8) bespreekt het belang hiervan: ‘bewoners maken mee het beleid’. Experimenten met bewonersparticipatie en engagement leren dat bewoners verantwoordelijkheid kunnen nemen en willen meedenken over het ontwikkelen van hun woon- en leefomgeving. Bewoners hebben een rol te vervullen in het plattelandsbeleid, en zijn een belangrijke gesprekspartner en actor. VLM (2009, p. 26) ziet het als doelstelling om plattelandsbewoners te laten participeren in dorpsontwikkeling. Als actie stellen ze voor dat Vlaanderen lokale overheden en middenveldorganisaties informeert, stimuleert en financiert bij het introduceren, begeleiden en evalueren van participatieve methoden ter ondersteuning van beleidsbeslissingen.

Ook Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen benadrukt het belang van processen van streek- of dorpsontwikkeling, die middenveld en inwoners mobiliseren voor specifieke plattelandsissues. Samen met lokale besturen wordt er gewerkt aan een duurzame inbedding voor participatie van dorpsbewoners in de beleidsvoering. Twee mogelijke acties m.b.t. participatie van bewoners bij dorpsontwikkeling zijn de uitbouw van bewonersplatforms of de methodiek DORPinZICHT (Verstraete, 2009).

Het nieuwe OCMW-decreet voorziet zelfs verplichtingen m.b.t. inspraak en participatie, waaronder het nemen van initiatieven om de betrokkenheid en de inspraak van burgers of van doelgroepen te verhogen.

Vandenbussche (1999, p. 62–63) pleit voor het versterken van sociale netwerken, vertrekkend vanuit de leefwereld van mensen in armoede. Tijd om vertrouwen op te bouwen of te herstellen, is essentieel. Daarbij wordt verondersteld dat alle betrokkenen zich engageren in een gezamenlijke inspanning. Dat begint bij een erkenning van de problematiek, de bereidheid om contacten te leggen, en de bereidheid om de doelgroep te betrekken (van bij de definiëring van het probleem tot en met de uitvoering van de oplossingen). Een geïntegreerde aanpak verhoogt daarbij de kans op een duurzaam resultaat.

6b. PROACTIEF HANDELEN IN OCMW'S

Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen werkt samen met HIVA-KULeuven aan een zelfreflectie-instrument rond onderbescherming. Als oplossing voor onderbescherming stellen Steenssens & Sannen proactief handelen voor. Deze onderzoekers van HIVA werken samen met Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen in het project 'Onderbescherming Zuid-Oost-Vlaanderen' met als doel: "Rechthebbenden op maatschappelijke dienstverlening, OCMW's, CAW's en andere betrokken derde actoren detecteren oorzaken van onderbescherming. In dialoog komen ze tot concrete verbeteringsacties. Dit draagt bij tot de verhoging van een kwalitatief aanbod van maatschappelijke dienstverlening". Voor dit project hebben de OCMW's van Geraardbergen, Herzele, Oudenaarde, Zottegem en Zwalm hun engagement gegeven om mee te werken. Naast deze piloot-ocmw's is er ook een uitwisseling met andere OCMW's in de regio over de resultaten van het project.

Proactief handelen gaat om een vorm van dienstverlening waarbij de overheid op eigen initiatief een dienstverleningsproces richting de klant start op basis van reeds bekende informatie bij de overheid zelf. In tegenstelling tot waar de burger het initiatief neemt, is de initiatiefnemer hier de overheid. Er zijn verschillende fases in proactief handelen: (1) preventie, (2) opsporen, (3) benaderen, (4) toeleiding, (5) toegang, (6) onthaal, (7) rechtendetectie, (8) realiseren van rechten, en (9) nazorg.

Via het zelfreflectie-instrument komt in beeld op welke fases het OCMW goed scoort en waar het nog werkpunten heeft. Op basis van deze inventaris komt elk OCMW tot een actieplan en de realisatie van een of meerdere actiepunten met de rechthebbenden, OCMW-medewerkers en -bestuur en andere relevante actoren. Een voorbeeld van een werkpunt is: "Voor een verbeterd onthaal wordt gevraagd naar meer privacy en wordt een warm, een 'sociaal' en - weerom - informatief onthaal tegenover een koel, wantrouwend of zelfs beschuldigend onthaal geplaatst. Het inschakelen van ervaringsdeskundigen en/of interculturele bemiddelaars wordt hier als een bijkomende oplossing gezien" (Steenssens, e.a., 2009, p. 133).

Volgens Steenssens (e.a., 2010, p. 112) kan het resultaat van deze oefening verschillen tussen personeelsleden van eenzelfde OCMW. Dit is een aanleiding tot boeiende discussies: “Hoewel/juist omdat de oefening grotendeels subjectief is, is het een goede manier om het thema ‘proactief handelen’ binnen het OCMW aan te snijden”.

Volgens Steenssens (e.a., 2009, p. 165–171) is er nood aan een meer proactieve strategie tegen financiële onderbescherming, waarbij het aan de overheid is om personen in een situatie van financiële onderbescherming, op te sporen en te benaderen opdat hun financiële rechten worden gerealiseerd. Hiertoe dienen de mogelijkheden tot positieve bestandskoppeling verder te worden onderzocht en ontwikkeld. De recente aansluiting van alle OCMW’s op het netwerk van de Kruispuntbank Sociale Zekerheid biedt mogelijkheden. Ook de koppeling met andere databanken en cliëntinformatie kan bruikbaar zijn bij de opsporing van onderbescherming. Verder onderzoek hierrond is wenselijk.

Steenssens (e.a., 2010, p. 116–117) adviseert dat er eerst een draagvlak moet gecreëerd worden door sensibilisering van OCMW-besturen en maatschappelijke werkers: “Naast een algemene sensibiliseringscampagne is een goede (permanente) vorming t.a.v. het OCMW-personeel aangaande proactief handelen essentieel”. Via het ondersteunen van pilootprojecten kunnen methodieken van proactief handelen uitgetest en geëvalueerd worden, wat dan weer aanleiding kan zijn tot het uitbouwen van een forum voor ervaringsuitwisseling.

Steven Rommel wijst het belang van het ondersteunen van mogelijkheden tot samenwerking en uitwisseling tussen kleinere OCMW’s en gemeenten. “Dat kan al beginnen met de regelgeving, door al van bij de opmaak van een decreet te voorzien dat er samenwerking mogelijk/nodig is tussen OCMW’s. Het is meestal op voorhand te voorzien dat kleinere OCMW’s of gemeenten moeten samenwerken om iets waar te maken”.

Steven Rommel maakt in deze context de bedenking dat een grote vooruitgang kan liggen in het automatisch toekennen van rechten: “Wanneer iets automatisch op de rekening van rechthebbenden wordt gestort, is het al minder

erg dat er in de gemeente niemand aanwezig is die kan uitleggen welk recht het is, en hoe je er toegang tot krijgt”. Dit wordt beaamd door Joke Dekoninck. Mensen maken volgens haar niet altijd gebruik van tegemoetkomingen die ze zelf moeten aanvragen (zoals mantelzorgpremie, sociaal tarief telefoon, maximumfactuur...). Het komt zelfs voor dat sociaal werkers moeten nagaan of gezinnen wel de kinderbijslag ontvangen waar ze recht op hebben. Een automatische rechtentoekenning kan werktijd van maatschappelijke werkers uitsparen, die dan weer ingezet kan worden bij andere vormen van ondersteuning. Ook Henk Van Hootegem benadrukt dat informatie een werkpunt is. “Mensen weten niet welk aanbod er bestaat, en welke rechten ze hebben. Lokale verenigingen kunnen een belangrijke rol spelen in het verstrekken van deze informatie. Vaak ontbreken er communicatiekanalen”.

Henk Van Hootegem weet dat er al gewerkt wordt aan de automatische toekenning van sommige rechten. Er is ook een website ‘de rechtenverkener’ van de Vlaamse overheid. “Daarbij blijft het probleem dat sommige mensen geen toegang hebben tot ICT. Sommige groepen hebben ondersteuning nodig in het gebruiken van dit kanaal”. Info over rechten en toegang tot de online rechtenverkener kan volgens Henk Van Hootegem op diverse ontmoetingsplekken: reeds bestaande kanalen zoals verenigingen, lokale middenstand zoals een bakker, een Brede School, een kerkgebouw, of een dorps huis of een sociaal huis. “Telkens moet lokaal de oefening gemaakt worden, en op zoek gegaan worden naar bruikbare infrastructuur”.

Efrem vzw voegt een bijzonder aandachtspunt toe m.b.t. proactief handelen. Het is Efrem al langer een doorn in het oog dat zo weinig zelfstandige ondernemers in moeilijkheden en gefailleerde ondernemers de weg vinden naar de faillissementsverzekering, naar hulpverlening en naar ondersteuning. Ze vinden geen toegang tot rechten en wetgevingen die hen nochtans rechtstreeks aanbelangen. Aangezien faillissementen gepubliceerd worden, is het mogelijk om gefailleerde ondernemers proactief te benaderen om vrijblijvend een hulpverleningsaanbod te formuleren. Armoede bij zelfstandige ondernemers wordt volgens Efrem (te) weinig onderkend. Ze vinden dat omwille van het aura rond zelfstandig ondernemen, falen door de samenleving en door vele ondernemers zelf wordt geduid als een persoonlijk falen.

6c. SOCIAAL HUIS OF DORPSHUIS

Tijdens de rondetafels in Schaarbeek werd de voorkeur gegeven aan de term 'dorpshuis' boven het meer bekende 'sociaal huis'. Een dorpshuis is een laagdrempelige, gezellige plek, waar sociale cohesie gestimuleerd kan worden. Dorpsbewoners, kwetsbare doelgroepen participeren hier samen in een gedeelde verantwoordelijkheid. Een relevante vraag volgens de deelnemers aan de rondetafel is hoe lokale verenigingen ingeschakeld kunnen worden in het verbreden van het dorpshuis?

Volgens IPO (2006-C, p. 5-8) is een goed werkend dorpshuis cruciaal voor de uitbouw van een kwalitatief lokaal welzijnsnetwerk van diensten en voorzieningen. Een dorpshuis speelt een belangrijke rol in het ontwikkelen van een gecoördineerd aanbod van welzijnsvoorzieningen op het platteland. Bewoners kunnen er terecht met vragen rond sociale dienstverlening in hun gemeente. IPO adviseert te investeren in sociale huizen op het vlak van bereikbaarheid, informatie, infrastructuur en opleiding van medewerkers. Een dorpshuis op het platteland heeft immers nog meer dan in stedelijke gebieden een informatie- en doorverwijsfunctie. Daarbij kan de drempel naar het dorpshuis verlaagd worden door initiatieven die een breed publiek bereiken (vb. het aanbieden van dienstencheques). Dit kan volgens IPO (2006-B, p. 16) bijvoorbeeld ook gaan om de combinatie met kinderopvang, dagopvang of een bibliotheek. Diensten kan men gemeenschappelijk onderbrengen in een dorpshuis. Het principe van een éénloketsysteem is wenselijk om zoveel mogelijk doelgroepen, ook de meest kwetsbare, te bereiken. Nadine Vervaeft wijst tijdens het interview - naast het belang van huisbezoeken - op de mogelijkheid van antennes voor bepaalde diensten en voorzieningen in het sociaal huis in de dorpen. Daar kan een dienst bijvoorbeeld een halve dag per week bereikbaar zijn.

Ook volgens Monique Swinnen zijn sommige diensten, zoals de consultaties van Kind & Gezin, niet iedere dag of ieder moment nodig. Sommige diensten zijn slechts één keer per week, maand of jaar nodig. Ze beklemtoont de nood aan polyvalente ruimtes waarvan meerdere dienstverleners tegelijkertijd gebruik kunnen maken. Kan een antenne van een bepaalde dienst bijvoorbeeld één keer

per week een halve dag aanwezig zijn in het dorps huis? Momenteel is dit niet evident om te combineren. Een polyvalente ruimte moet immers voldoen aan alle voorwaarden voor alle verschillende diensten (aantal vierkante meter, plaatsing van deuren, aantal toiletten...). Deze voorwaarden zijn vaak niet met elkaar verzoenbaar. Zo is het momenteel bijvoorbeeld wegens regelgeving vaak niet mogelijk om in eenzelfde gebouw onderwijs en buitenschoolse kinderopvang te organiseren. Er is momenteel nood aan twee gebouwen, die beurtelings leegstaan. Terwijl er onderwijs is, staat het gebouw van de buitenschoolse kinderopvang leeg en omgekeerd.

Relevant hierbij is de suggestie van Monique Swinnen om waar mogelijk te werken met bestaande huizen en gebouwen. Eerder dan te 'investeren in bakstenen' door een nieuwe locatie te bouwen, is het zinvol om meer ambulante te werken, en meer gebruik te maken van bestaande gebouwen. Als voorbeeld verwijst ze naar de formule 'onthaalouders', waar dienstverlening wordt aangeboden in de bestaande woning van de onthaalouder. Zo komt de dienstverlening 'dichtbij' in de eigen straat of buurt. Een ander voorbeeld is mantelzorg. Gebruik maken van bestaande woningen kan gestimuleerd worden.

Het belang van vorming en opleiding rond het organiseren van een respectvol onthaal in een dorps huis kan moeilijk onderschat worden. Bijzondere aandacht gaat hierbij naar omgaan met sociaal uitgesloten groepen en het garanderen van vertrouwelijke omgang met de informatie van de hulpvrager. Deze expertise is vaak nog te weinig aanwezig op het platteland.

Een specifiek aspect van de mobiliteitsproblematiek betreft volgens IPO (2006–C, p. 24) informatie en expertise. Er is nood aan een geïntegreerde aanpak voor het verzamelen en verlenen van informatie die rekening houdt met de mobiliteitsproblemen in een landelijke context. Mensen in armoede of personen met een handicap hebben nood aan informatie die te vinden is op gemakkelijk toegankelijke plaatsen, zoals de school, de dokter, lokale verenigingen, dorps huizen, winkels... Ouderen die in deelgemeenten wonen, geraken moeilijker aan informatie omdat de informatie veelal gecentraliseerd wordt in de hoofdgemeente. Het is noodzakelijk om informatie zo lokaal mogelijk te voorzien. Dit kan men combineren met de mogelijkheid van een

vertrouwenspersoon, lokale aanspreekpersoon of verbindingspersoon die kan rekenen op de input van verschillende netwerken. Deze vertrouwenspersoon kan een plaats krijgen in het dorps huis.

Die aanspreekpersoon heeft kennis van het aanbod, contact met de diensten, en legt linken naar lokale organisaties. Peeters (2006) beschrijft bijvoorbeeld het gebrek aan bekendheid tussen de diverse diensten m.b.t. mobiliteit. Er wordt zelden doorverwezen. Dit kwam ook aan bod tijdens het interview met Nadine Vervaeke: “Het is relevant om na te denken over hoe de diverse bestaande lokale vervoersmogelijkheden te bundelen, op elkaar af te stemmen, en hierover informatie beschikbaar te stellen. Er zijn veel mogelijkheden in samenwerking en afstemming, zowel binnen een gemeente, als in de vorm van intergemeentelijke samenwerking”.

Henk Van Hootegem noemt het sociaal huis als mogelijke locatie voor “info over rechten en toegang tot de online rechtenverkenner”. Hij beschrijft hoe in een hoofdgemeente meerdere diensten kunnen gebundeld worden op één locatie. “Dat is op zich een goed initiatief, maar er kan ook aandacht zijn voor de deelgemeenten, bijvoorbeeld door flexibiliteit, of zelfs door inzet van een bus, zoals er ook bibliobussen zijn. Enerzijds kan er nagedacht worden over ‘hoe het aanbod bij de mensen te krijgen’, maar anderzijds kan er ook nagedacht worden over ‘hoe de mensen tot bij het aanbod te krijgen’. Hier komt het mobiliteitsaspect en de toegankelijkheid van voorzieningen ter sprake”.

Het intergemeentelijk aanbieden van (welzijns)voorzieningen kan volgens IPO (2006-C, p. 23-24) een oplossing zijn om deze voorzieningen te kunnen blijven aanbieden in de verschillende (kleinere) gemeenten. Stimulansen en ondersteuning naar intergemeentelijk samenwerken moeten uitgewerkt worden. Een professionele en deskundige dienstverlening kan pas gegarandeerd worden als kleine gemeenten de handen in elkaar slaan.

6d. DORPSNETWERKEN VOOR ZORG

Er is nood aan het versterken van sociale netwerken in rurale gebieden. Volgens Vandenbussche (1998) zijn families minder gebonden aan dezelfde locaties en zwermen uit. Gecombineerd met beperkte openbare vervoersmogelijkheden kan dit het isolement van kwetsbare plattelandsbewoners versterken. Er is volgens IPO (2006-C, p. 5) nood aan een (dorps-)netwerk van vertrouwenspersonen op lokaal niveau, waarvoor een minimum aan professionele ondersteuning noodzakelijk is. De eerste betrokkenen zijn het verenigingsleven en vrijwilligers of vertrouwenspersonen die kunnen inspelen op de noden van plattelandsbewoners. Tot de opdrachten van het dorpsnetwerk horen informatie-uitwisseling en het maximaliseren van de doorverwijsmogelijkheden. Deze vertrouwenspersonen kunnen een belangrijke bijdrage leveren in het vergroten van het informatiebereik. Er leven immers al vele oplossingen in Vlaanderen. Vaak is het zaak om deze aanwezige basis actief en bereikbaar te maken. Er wordt steeds vertrokken van bestaande netwerken om die dan te versterken en uit te breiden.

Nadine Vervaet wijst tijdens het interview op nog een meerwaarde van dorpsnetwerken voor zorg: “Ze kunnen een rol spelen in het zichtbaarder maken van armoede op lokaal niveau. Door lokaal met vertrouwenspersonen te werken, die zicht hebben op hun eigen streek, kan er iets gedaan worden aan de soms hoogdrempelige dienstverlening”. Dit beschreef ze verder tijdens de rondetafel: “Via een gecoördineerd netwerk van vrijwilligers, lokale actoren, verenigingen, sleutelfiguren, mantelzorgers kunnen verdoken en geïsoleerde zorg- en hulpbehoevende personen worden opgespoord en kan er naar een gepaste oplossing worden gezocht”. De doelgroep is volgens het Draaiboek Zorgnetwerken niet alleen mensen in armoede, maar ook hulpbehoevende (hoog)bejaarden, alleenstaanden, alleenstaande ouders, mensen met een handicap en langdurig zieke personen.

Volgens Henk Van Hoetegem kunnen dorpsnetwerken voor zorg een rol spelen bij sociaal isolement. “In dit soort netwerken kunnen hulpverleners beter op elkaar afstemmen, en zelfs samenwerken met vrijwilligers. Voor meer sociale contacten is het ook nodig de middenveldorganisaties in de dorpen te

ondersteunen. Er kan doorheen stimuleringsbeleid meer aandacht gevraagd worden voor mensen in armoede. Daarvoor is er wel nood aan informatie (wat is armoede) en vorming (hoe gaan we daarmee om) voor deze lokale verenigingen. Een andere mogelijkheid is het uitwisselen van ervaringen hierrond met elkaar. Het is belangrijk nationale of Vlaamse koepels van verenigingen en organisaties te stimuleren via vorming en informatie, bijvoorbeeld KVLV”.

Enkele randvoorwaarden:

– Zoeken naar creatieve manieren om sociaal uitgesloten groepen te betrekken zonder stigmatiserend effect.

– Begeleiding en vorming op vlak van netwerkuitbouw en het vergroten van de participatiemogelijkheden van verschillende bevolkingsgroepen. Om een netwerk met een mix van vrijwilligers te creëren en te ondersteunen, is het nodig om zowel beroepskrachten als vrijwilligers op te leiden en te vormen. Gespecialiseerde knowhow is nodig, bijvoorbeeld de Bind-Krachtvorming rond hulpverleningsrelaties met mensen in armoede.

– Voldoende faciliteiten voor verenigingen om hun rol in dit dorpsnetwerk te kunnen spelen. Steven Rommel wijst op het belang van het stimuleren van de bovenlokale organisaties om “de aandacht van het klassieke middenveld ook te richten naar het platteland”. Het verenigingsleven moet gestimuleerd worden en toegankelijk zijn voor iedereen. Financiële drempels moeten weggewerkt worden. Het systeem van voordeelcheques is hierbij geen ideaal systeem omwille van het stigmatiserende effect. Het is beter om te werken met een systeem van een vertrouwenspersoon binnen de vereniging.

Het kabinet van de Vlaamse minister-president Peeters deelt op 27 november 2009 aan de pers de goedkeuring mee van 9 pilootprojecten tot oprichting van dorpsnetwerken voor zorg in een rurale omgeving. Hiermee kunnen gemeentes en OCMW's het sociale weefsel in de plattelandsdorpen verstevigen. De incentive hiertoe werd gegeven door Plattelandsbeleid, met de vraag aan Welzijn om dit verder op te nemen in het beleid en er middelen voor te voorzien. De oproep tot deze projecten werd in 2007 gedaan door VLM.

Er is ondertussen zelfs al een draaiboek voor zorgnetwerken ontwikkeld door Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen. Het werkmiddel dat

Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen inzet bij deze dorpsnetwerken voor zorg, is een samenwerking tussen (1) de netwerkcoördinator van het lokale bestuur; (2) lokale vrijwilligers, verenigingen en sleutelfiguren; en (3) het bestaande aanbod van woon-, zorg- en welzijnsdiensten.

Ze willen de bestaande lokale netwerken optimaal aanspreken en slaan een brug naar bestaande diensten. Uitgangspunt is het actief opsporen van mensen met een (verdoken) zorgbehoefte of hulpvraag. Het is belangrijk om een toegankelijke en laagdrempelige manier van werken te ontwikkelen. Deze werkwijze maakt ruimte voor huisbezoeken. Aanvullende taken worden door vrijwilligers uitgevoerd, zoals vervoer, leeshulp, administratieve hulp, gezelschap, kleine klusjes... Tegelijkertijd vervullen de vrijwilligers een signaalfunctie, waarbij een web van eerste- en tweedelijnsdienstverlening kan aangesproken worden. Hulpvragen worden gesignaleerd en ook opgevolgd.

Dorpsnetwerken voor zorg geven een antwoord op de versnippering van dienstverlening. Voor kwetsbare groepen is het niet altijd duidelijk waar ze terecht kunnen. Dat er geen integrale begeleiding en opvolging is, kan een nabije en betrokken hulpverlening in het gedrang brengen. Mensen hebben nood aan een laagdrempelig, nabij en vertrouwd aanspreekpunt. Complexe situaties worden integraal benaderd door op te treden als een brug tussen de cliënt en het enorme aanbod van diensten en voorzieningen.

Kwetsbare dorpbewoners worden omringd door twee netwerken: een vrijwilligersnetwerk en een netwerk van verenigingen. “Beide netwerken hebben een belangrijke signaalfunctie, vervullen zelf kleine zorgtaken en zorgen mee voor concrete oplossingen”. Mensen worden doorverwezen naar het reguliere aanbod van professionele dienstverlening, en krijgen info op maat. Daarenboven wordt er aanvullende dienstverlening uitgebouwd. Het is cruciaal dat het zorgnetwerk aanvullend werkt op de bestaande verenigingen, zodat er geen concurrentiegevoelens opgewekt worden. Leemtes situeren zich vooral in de nabijheid, de signaalfunctie, de infofunctie, de integrale begeleiding en de kleine aanvullende zorgtaken.

Nadine Vervaeet breekt tijdens de rondetafel een lans voor de noodzakelijkheid van huisbezoeken. Die zorgen voor een groter bereik van kwetsbare groepen.

Zo kan een hulp-, zorg- of dienstverlener zicht krijgen op de thuissituatie van de persoon in kwestie, en kan er een vertrouwensband gecreëerd worden. Ze verwijst naar het voorbeeld van een dorpsnetwerk waar huisbezoeken werden gedaan in de vorm van een verjaardagsbezoek aan iedere tachtigjarige. Ook het project 'Zorgbuur', waarbij vrijwilligers van de KVLV senioren bezoeken, is in deze context een relevant voorbeeld.

Dorpsnetwerken dienen volgens de deelnemers aan de rondetafel niet enkel voor zorg. Ze kunnen ook draaien rond voeding, informatie, mobiliteit... Belangrijk hierbij is dat deze netwerken participatief werken met alle betrokken actoren. Ook de inzet van opgeleide ervaringsdeskundigen in de armoede, is volgens hen een belangrijk element van deze dorpsnetwerken. Het belang hiervan ligt onder meer in het beter begrijpen van de schaamtegevoelens van mensen in armoede. Ervaringsdeskundigen zijn vaak letterlijk een 'deuropener' die de eerste stap zetten.

6e. DORPSRESTAURANTS

Dorpsnetwerken voor zorg kunnen volgens Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen en RIMO Limburg (Regionaal Instituut voor Maatschappelijk Opbouwwerk) gekoppeld worden aan dorpsrestaurants. Aangezien de naam 'sociaal restaurant' stigmatiserend kan werken, spreekt RIMO Limburg liever over dorpsrestaurants. Zo een restaurant wil niet alleen goedkope maaltijden aanbieden, maar heeft ook een ontmoetingsfunctie. "Vooral de idee om méér te zijn dan een plaats waar mensen komen eten, maar waar inspraak, samen-zijn, vorming en overleg ook een plaats krijgen, sloeg aan" (Dossier TerZake 2009/3). In West-Vlaanderen worden de dorpsrestaurants geënt op de dorpsnetwerken als complementair concept. Ze vertrokken daarbij van de vaststelling dat mensen die te kampen hebben met sociaal isolement nood hebben aan zinvolle ontspanning en informatie op maat.

Karel Bollen van RIMO somt 10 voordelen op van dorpsrestaurants, gericht op het bereiken van mensen die dreigen sociaal geïsoleerd te worden op basis van hun financiële situatie, leeftijd, fysieke of psychische problemen:

1. Het versterken van de sociale cohesie: het brengt mensen samen, zodat ze (opnieuw) contact hebben en kunnen leggen met andere mensen uit het dorp.
2. Oudere mensen hebben gezelschap en kunnen langer in eigen omgeving blijven wonen. Sommige mensen getuigen dat het dorpsrestaurant voor hen een reden is om zich 's morgens opnieuw weer aan te kleden.
3. Een gezonde maaltijd aan een betaalbare prijs aanbieden: alleenstaande ouderen maken voor zichzelf geen warm eten.
4. Het zorgt voor tewerkstelling en zinvol activeren. Niet alleen kunnen er soms mensen tewerkgesteld worden via koppeling aan sociale economie; anderen krijgen terug perspectief of geraken meer betrokken in de lokale samenleving door als vrijwilliger mee te werken.
5. Het versterkt de dorpsgemeenschap. Dit kan nog versterkt worden door het verspreiden van een dorpspamflet, met uitleg over het dorpsrestaurant en over het verenigingsleven.
6. Het stimuleert onderlinge hulp: doordat mensen elkaar beter leren kennen, ontstaan er afspraken (met tafelgenoten) over het oppikken van

minder mobiele mensen. Wanneer er iemand niet is, wordt het opgemerkt, en gaat men op bezoek.

7. Optimaal gebruik maken van gemeenschapsruimtes: de accommodatie van bijvoorbeeld parochiezalen wordt geherwaardeerd.
8. Het is een springplank voor nieuwe voorzieningen zoals computerinitiatie, seniorenconsulent...
9. Het zorgt voor bijkomende activiteiten. Doordat mensen samen komen, borrelt er inspiratie om iets extra op te zetten.
10. Mensen worden anders en beter geïnformeerd.

Een ander voorbeeld is ook het vernoemen waard, namelijk 'De Heerlijkheid van Heule'. Als deelproject van Het Oranjehuis voor jongeren in de bijzondere jeugdzorg staat deze biologische boerderij open voor de lokale gemeenschap als ontmoetingsruimte en sociaal restaurant. Onder de slogan 'Schuif niet af (in isolement), maar schuif aan' blijkt het samen delen van een maaltijd met de lokale gemeenschap een uitstekend middel om de jongeren uit hun isolement te krijgen. Nog een ander concreet voorbeeld wordt genoemd door Steven Rommel: de mogelijkheid om een rusthuis en een sociaal restaurant op dezelfde locatie onder te brengen.

In de folder van de dorpsrestaurants in Bilzen, Hoeselt en Riemst lezen we dat het concept vertrekt van 4 G's: "We zorgen ervoor dat mensen gezellig, gezond, goedkoop en gemakkelijk kunnen eten. (...) De mensen ontmoeten elkaar in een aangename sfeer: voor steeds meer mensen is gezelschap de beste saus om smakelijk te eten".

Monique Swinnen beklemtoont vanuit haar geloof in vrijwilligersinzet het belang van het verenigingsgevoel in de strijd tegen vereenzaming. "Kleinschalige ontspanning moet in leven gehouden worden in plattelandsgemeenten. Kunnen gaan kaarten in een sociaal restaurant of dorpscafé is belangrijk. Misschien is er mogelijkheid voor verenigingen om gebruik te maken van de lokalen die beschikbaar zijn in het kader van hoevertoerisme?"

RIMO Limburg bracht op 3 mei 2010 meer dan 15 Limburgse dorpsrestaurants samen. Door de vlucht die dit soort dorpsrestaurants heeft genomen, kreeg RIMO geregeld de vraag gesteld naar ervaringsuitwisseling.

Wat betreft het bereiken van de meest kwetsbare personen, blijkt dat er vooral veel senioren bereikt worden die in isolement leven. Soms is er een mix tussen senioren en andere kwetsbare groepen. Er komen 'vanzelf' zoveel senioren dat het vaak niet meer mogelijk is om nog promotie te voeren naar andere kwetsbare groepen. De restaurants zitten gewoonweg al vol.

Het blijkt dat locaties gelinkt aan een OCMW minder volk aantrekken dan andere locaties. Dat heeft waarschijnlijk te maken met het stigma dat het OCMW toch nog met zich meedraagt. Mensen denken dat het 'enkel voor minderbegoede mensen is' of 'niet voor ons'. Er is echter ook de omgekeerde beweging, namelijk dat er gezegd wordt van iemand 'die heeft te veel geld om hier te komen'. Het is dus beter het dorpsrestaurant te verankeren met 'het dorp', dan met 'het OCMW'.

Er is ook toeleiding via andere diensten van het OCMW of het dienstencentrum, bijvoorbeeld een klusjesman die tegen een klant voorstelt om ook eens in het dorpsrestaurant komen te eten.

Bij het eerste bezoek van een nieuwe klant gaat er vaak iemand hem of haar thuis oppikken: een vrijwilliger, een andere klant of een sociaal werker. Dit om de drempel te verlagen.

Wie je bereikt, heeft veel te maken met wanneer je open bent. Wie bijvoorbeeld op vrijdagmiddag open is, heeft vooral senioren. Een restaurant dat gekoppeld is aan een kinderopvang en na schooltijd maaltijden aanbiedt, zal dan weer vooral jonge gezinnen over de vloer krijgen.

RIMO vraagt expliciet naar gemeenschappelijke elementen: "In de eerste plaats is het belangrijk dat elke werking zich ontwikkelt vanuit de lokale mogelijkheden en 'cultuur' zodat men het als een 'eigen' dorpsrestaurant ervaart. Maar door het contact met elkaar is het mogelijk om – desgewenst – onderling versterkend te werken". Dit kan door ervaringsuitwisseling, gemeenschappelijke aankopen (schorten, balpennen...), bezoek, website, folder, vrijwilligersactiviteiten... RIMO gaat o.m. de behoefte na om een vormingsmoment te organiseren voor de medewerkers van meerdere dorpsrestaurants tegelijk rond de basishygiënische richtlijnen vanuit het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen.

RIMO organiseerde ook een constructief gesprek met Ria Peeters, een btw-inspecteur rond de vraag of dorpsrestaurants btw-plichtig zijn. In principe is een activiteit als dorpsrestaurant btw-plichtig: enerzijds vanwege de omzet, anderzijds omwille van het 'concurrentiële karakter' (het is voor iedereen toegankelijk). Gelet op het karakter van de werking wil de inspecteur aan haar oversten vragen hieraan wat te doen, omdat een dorpsrestaurant mogelijk niet btw-plichtig hoeft te zijn omdat:

- het vooral sociale doelstellingen heeft, namelijk mensen samenbrengen. De maaltijden zijn daarbij 'maar' een middel;
- het niet concurrentieel is in de zin dat het gaat om mensen die niet (vaak) naar een ander restaurant zouden gaan;
- er als spin-off van het dorpsrestaurant andere activiteiten georganiseerd worden die duidelijk maken dat de sociale doelstellingen primeren: bijvoorbeeld een dorpspamflet, samen deelnemen aan culturele activiteiten, infohoekje, aanwezigheid van een seniorenconsulente...
- er geen winst gemaakt wordt op de maaltijden. Het 'verlies' wordt gedekt door overheden (Europese, Vlaamse, provinciale en gemeentelijke subsidies). "Het is dan een beetje bizar dat er btw geïnd zou worden, terwijl de tekorten gesubsidieerd worden".

Mevrouw Peeters bezorgde daarna informatie over de wettelijke basis om niet btw-plichtig beschouwd te worden: "Overeenkomstig artikel 44, §2, 2°, van het btw-Wetboek zijn onder meer vrijgesteld van de btw, de diensten en leveringen van goederen die nauw samenhangen met maatschappelijk werk verricht door publiekrechtelijke lichamen of door andere organisaties die door de bevoegde overheid als instellingen van sociale aard worden erkend. Rekeninghoudend met het uitermate sociaal doel van de buurthuizen en dienstencentra van de OCMW's, en bij afwezigheid in hun hoofde van enig winst oogmerk, is het verstrekken van maaltijden door een buurthuis van een OCMW vrijgesteld van de belasting op grond van voornoemde bepaling" (antwoord op mondelinge vraag van 9 juni 2006 van de heer Volksvertegenwoordiger B. Tommelein - PV 14366).

Bij het ontwikkelen van dorpsrestaurants is de rol van het lokale beleid groot. Er kan daarbij nagedacht worden over de rol van de lokale dienstencentra, en over de mogelijke rol van het sociaal huis of dorpshuis.

6f. WIJKGEZONDHEIDSCENTRA

Het Vlaams Netwerk van Verenigingen Waar Armen het Woord Nemen (2008b, p. 10) is voorstander van de uitbreiding van wijkgezondheidscentra. Wijkgezondheidscentra zijn wijkgebonden, multidisciplinair en gratis: “Er is nood aan laagdrempelige punten waar iedereen terecht kan, zowel voor informatie (over de rechten van de patiënten) en voor gezondheidszorg zelf (dokter, tandarts, kinesist, diëtist, psycholoog...). Met laagdrempelig bedoelt men een plek die gekenmerkt wordt door vertrouwen, tijd, gratis zorg, mogelijkheid van huisbezoeken... In iedere gemeente zou een organisatie deze taak op zich moeten nemen. In een aantal steden doen wijkgezondheidscentra dit”. Daartoe is er o.m. nood aan opstartbudgetten, vanuit de Vlaamse overheid of andere organisaties.

Een interessant onderzoek kan zijn: ‘Kan de methodiek wijkgezondheidscentra op het platteland toegepast worden?’ Volgens VLM (2009, p. 27) kan het concept van de wijkgezondheidscentra in een plattelandscontext geïmplementeerd worden om zo tot een toegankelijk aanbod van preventie en gezondheidszorg te komen. VLM overlegde hier al eens over met de Koepel van de Wijkgezondheidscentra, die er echter aan twijfelde of in de rurale context voldoende artsen hierin willen meestappen. Nadine Vervaeke diepte dit verder uit tijdens de rondetafel. Wijkgezondheidscentra voorzien laagdrempelige en multidisciplinaire eerstelijnsgezondheidszorg in een duidelijk afgebakend werkgebied. Ze hebben daarbij aandacht voor preventie en gezondheidspromotie. Naast een individugerichte benadering, kan er ook groepsgericht gewerkt worden. Wat betreft de financiële toegankelijkheid wordt er gewerkt aan een forfaitair betalingssysteem. Jammer genoeg blijft dit hoofdzakelijk een stedelijk verhaal. Momenteel is er slechts één Vlaams wijkgezondheidscentrum binnen een plattelandscontext, namelijk in Alken. De vertaling van het model wijkgezondheidscentrum op het platteland is een vruchtbaar spoor. Dit kan het mogelijk maken dat huisartsen, verpleegkundigen en andere zorgverstrekkers met elkaar samenwerken. Er hoeft niet altijd gewerkt te worden met één centrale locatie. Er kan bijvoorbeeld ook gedacht worden aan een centrale administratie en/of gezamenlijke initiatieven voor

patiënten. Enkele mogelijke factoren in de bereidheid van zorgverstrekkers in landelijk gebied om in een dergelijk model te stappen, kunnen zijn:

- administratieve ondersteuning;
- meer tijd voor patiënten;
- en een betere combinatie van werk en privé.

Het opzetten van een proefproject om zicht te krijgen op het potentieel van dit model in landelijk gebied kan een rol van Cera zijn.

Henk Van Hootegem beschrijft een inspirerend voorbeeld in Eeklo, waar artsen en mutualiteiten samenwerken rond een derdebetalersregeling, waarbij patiënten enkel het remgeld moeten betalen, en dus niet eerst het hele bedrag moeten voorschieten.

Ook Decenniumdoelen verwijst in haar adviezen naar deze derdebetalersregeling. De patiënt betaalt enkel het remgeld terwijl het deel ten laste van de verplichte ziekteverzekering rechtstreeks wordt vereffend met het ziekenfonds. Bij de huidige regeling wordt de toepassing ervan overgelaten aan de vrije keuze van de arts. Het is volgens Decenniumdoelen aangewezen om dit forfaitair betalingssysteem ruimer toe te passen in de zorg, zodat het een afdwingbaar recht wordt eerder dan een gunst.

Een frappant voorbeeld van de ongelijke toegang tot zorg, waar Decenniumdoelen op wijst, betreft tandzorg. Hieruit blijkt dat ook niet-financiële drempels de toegang tot tandzorg bemoeilijken. De gratis tandzorg voor kinderen tot 18 jaar blijft zonder passende informatie, begeleiding en ondersteuning voor veel mensen dode letter. Te weinig kinderen in armoede doen hierop een beroep, net zoals op heel wat andere rechten, voorzieningen en nieuwe initiatieven van de verplichte ziekteverzekering.

Decenniumdoelen spreekt over het aanmoedigen van forfaitair werkende wijkgezondheidscentra in het kader van het verder uitbouwen van eerstelijnszorg in wijken met sociale achterstelling. Decenniumdoelen stelt voor om het curatieve zorgaanbod te integreren met preventieve zorg en gezondheidsopvoeding. Daarbij hoort een goede samenwerking met maatschappelijke diensten en welzijnsorganisaties.

6g. HET GRONDRECHT WONEN OP HET PLATTELAND

Wat het grondrecht wonen op het platteland betreft, is er nood aan middelen voor zowel huurders als eigenaars om hun huis te renoveren of om noodzakelijke herstellingen uit te voeren – zodat er geen negatieve impact op hun gezondheid volgt uit de lage woonkwaliteit.

Daarnaast blijkt dat er nood is aan een doordachte aanpak en beleid voor het optimaliseren en toegankelijk houden van sociale huisvesting op het platteland, gekoppeld aan goede dienstverlening en voorzieningen.

Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen zet zich in voor het realiseren van het grondrecht wonen op het platteland. Dat doen ze o.m. via het project ‘armoede en energie’. Ze ondersteunen kwetsbare bewoners om energie te besparen. Ze geven vorming in het kader van klimaatwijken, en leiden mensen toe naar energiescans.

Tegelijkertijd wordt er gewerkt aan sociale correctie op bestaande maatregelen. Zo is er een project waarbij mensen 30 % kosten kunnen besparen op dakisolatie door een voorfinanciering van het OCMW. Dit is een pilootproject voor FRGE (Fonds voor Reductie van Globale Energiekost). Dit onbekende fonds kan een lening tegen lage rente of zelf geen rente verstrekken. In een eerste fase richt dit project zich tot eigenaars, in een tweede fase ook tot huurders.

Tenslotte behelst dit project ook beleidsbeïnvloeding via een stuurgroep met de intergemeentelijke woonwinkel, via een lokaal woonoverleg (waarbij Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen de stem inbrengt van de kwetsbare huurders en eigenaars), en via de sectorsamenwerking armoede en energie. Die laatste heeft een signaalfunctie voor de Vlaamse overheid.

Ook hier is het eerder aangehaalde pleidooi voor automatisch toekennen van rechten en premies relevant. Zeker m.b.t. huisvesting zijn er vele premies, maar je moet ze kennen en je moet ze weten te combineren. Volgens Henk Van Hootegem is er hier vaak nood aan iemand die ondersteunt en die het hele pakket mee begeleidt. “Daar kan zelfs een klusjesdienst aan gekoppeld worden, om bijvoorbeeld een zolder leeg te maken voorafgaand aan herstellingswerken”.

7. ADVIES AAN CERA ROND MOGELIJKE TOEKOMSTIGE PROJECTEN

Uit de bovenstaande analyse van problemen en oplossingen m.b.t. armoedebestrijding op het platteland, werden meerdere adviezen voor Cera afgeleid. Ook tijdens de rondetafel werden relevante suggesties gedaan. Deze worden echter niet allemaal in dit rapport opgenomen. Intern Cera worden deze suggesties één voor één afgetoetst en verkend. In de toekomst kunnen als gevolg hiervan eventueel enkele concrete projecten vorm krijgen. Over deze nieuwe projecten zal telkens uitgebreid gecommuniceerd worden naar sleutelactoren en naar het brede publiek.

Wat duidelijk naar voren kwam, is dat Cera de rol kan opnemen van bruggenbouwer tussen twee sectoren die elkaar nog maar weinig kennen, namelijk armoedebestrijding en plattelandsbeleid.

Cera kan ook een rol spelen in het op de kaart zetten van het thema plattelandsarmoede door te werken aan de zichtbaarheid ervan. Het is nodig beleidsaandacht te vragen voor dit thema, door de diverse overheidsniveaus te sensibiliseren. Deze zichtbaarheid van het thema kan Cera ook nastreven door naar haar basis van ongeveer 450.000 Belgische vennoten te communiceren over het thema plattelandsarmoede. Daarbij kan Cera duidelijk maken dat armoedebestrijding niet alleen belangrijk is voor de mensen in armoede zelf, maar voor de hele samenleving.

Een rode draad doorheen de onderstaande adviezen is dat Cera kan investeren in het verspreiden van reeds ontwikkelde methodieken, aanpakken en instrumenten. Het is beter om eerst ervaringen, praktijken en projecten uit te wisselen, eerder dan telkens iets nieuws op te starten. Er is nood aan de vertaling van bestaande ideeën en het ontsluiten van instrumenten en methodes. Sommige instrumenten zijn al in gebruik in één provincie, maar niet verspreid op Vlaams niveau. Cera kan hier bijdragen aan verdere kennisuitwisseling.

We kunnen twee doelgroepen aanduiden die bijzondere aandacht verdienen m.b.t. armoedebestrijding op het platteland, namelijk enerzijds de vergrijzing

en toenemende zorgvragen van senioren en anderzijds de ontgroening en kwetsbare groepen kinderen en jongeren. Daarbij is het belangrijk de sociodemografische ontwikkelingen op lange termijn in het achterhoofd te houden.

Cera kan de volgende criteria hanteren die in het onderzoek naar voor kwamen, om projectvoorstellen te beoordelen:

- Participatief werken met plattelandsbewoners. Daarbij moet ook participatie van mensen in armoede zelf centraal staan;
- Een duidelijk verband met de geïdentificeerde kernproblemen m.b.t. armoede op het platteland:
  - o Terugtrekkende diensten en voorzieningen;
  - o Mobiliteit: vervoersafhankelijkheid en vervoersarmoede;
  - o Onderbescherming & beperkte bestuurskracht gemeenten/OCMW's;
  - o Woonnoden op het platteland voor huurders en eigenaars.

Cera kan bij de selectie van toekomstige projecten proberen om vorm te geven aan de in dit onderzoek aangeduide elementen van oplossing. Zo kunnen de volgende sporen verkend worden: (a) proactief handelen in OCMW's; (b) sociaal huis; (c) dorpsnetwerken voor zorg; (d) dorpsrestaurants; (e) wijkgezondheidscentra; en (f) het grondrecht wonen op het platteland. Cera kan verder gaan met het steunen van gedurfde en innovatieve projecten, waarbij het niet altijd op voorhand al mogelijk is vast te leggen wat de uitkomsten ervan zullen zijn.

Ten slotte moet een project uiteraard voldoen aan enkele bijkomende criteria die gelden voor alle Cera-projecten: projectmatig werken (zowel proces als output is belangrijk), hefboomeffect, duurzaamheid, samenwerking en ruim draagvlak.

8. BELEIDSADVIES

Uit de bovenstaande analyse van problemen en oplossingen m.b.t. armoedebestrijding op het platteland, worden tenslotte enkele adviezen voor beleidsmakers afgeleid. Deze beleidsadviezen, die aangeven wat verder verkend en bestudeerd kan worden, komen voort uit het literatuuronderzoek, de interviews en/of de rondetafel. Niet alle beleidsadviezen hieronder komen noodzakelijkerwijze overeen met Cera-standpunten rond deze thema's.

Allereerst is het nodig dat de twee beleidsdomeinen armoedebestrijding en plattelandsbeleid elkaar beter leren kennen. Het thema 'armoedebestrijding op het platteland' moet op de beleidsagenda gezet worden. Zowel armoedebestrijding als plattelandsbeleid zijn horizontale beleidsthema's die meerdere beleidsdomeinen doorkruisen. Dat maakt van plattelandsarmoede een thema met een hoge complexiteit en moeilijkheidsgraad. Kennisuitwisseling is essentieel om tot een coherente strategie van aanpak te komen. Zo kan bijvoorbeeld de Vlaamse minister van Mobiliteit overtuigd worden om ook aandacht te besteden aan de typische vervoersarmoede waarmee mensen in armoede op het platteland geconfronteerd worden.

Er is nood aan sensibilisering op lokaal niveau rond het thema plattelandsarmoede, en nood aan een stimulerend beleid naar gemeenten toe. Een belangrijke rol van de provincies ligt in het stimuleren van samenwerking tussen kleinere gemeenten.

Uiteraard verwijzen we in de eerste plaats naar de adviezen van IPO, die zich richten naar diverse beleidsdomeinen en -niveaus. Die adviezen worden hieronder niet hernomen. We geven een aanvulling op de IPO-adviezen, vanuit de inzichten die in dit onderzoek naar voren kwamen. IPO speelt een belangrijke rol in het detecteren van hiaten en knelpunten rond materies betreffende platteland. IPO heeft als taak het ter sprake brengen van interbestuurlijke en sectoroverschrijdende knelpunten i.v.m. ontwikkelingen op het platteland.

Daarnaast verwijzen we voor algemene adviezen over armoedebestrijding naar Decenniumdoelen (www.decenniumdoelen.be). Dit rapport behandelt specifiek wat de plattelandscontext betekent voor mensen in armoede.

De geïdentificeerde kernproblemen m.b.t. armoede op het platteland waarrond beleidsmakers kunnen werken, zijn de volgende:

- Terugtrekkende diensten en voorzieningen;
- Mobiliteit: vervoersafhankelijkheid en vervoersarmoede;
- Onderbescherming en beperkte bestuurskracht gemeenten/OCMW's;
- Woonnoden op het platteland voor huurders en eigenaars.

Daarbij werden er tijdens dit onderzoek ook elementen van oplossing aangeduid:

- (a) proactief handelen in OCMW's;
- (b) sociaal huis;
- (c) dorpsnetwerken voor zorg;
- (d) dorpsrestaurants;
- (e) wijkgezondheidscentra;
- (f) het grondrecht wonen op het platteland.

Bij al deze oplossingen is het participatief werken met dorpsbewoners een rode draad en een kwaliteitscriterium. Bewoners kunnen verantwoordelijkheid nemen en willen meedenken over het ontwikkelen van hun woon- en leefomgeving. Bewoners hebben een rol te vervullen in het plattelandsbeleid, en zijn een belangrijke gesprekspartner en actor. Als actie stelt VLM (2009, p. 26) voor dat Vlaanderen lokale overheden en middenveldorganisaties informeert, stimuleert en financiert bij het introduceren, begeleiden en evalueren van participatieve methoden ter ondersteuning van beleidsbeslissingen. Daarbij moet ook participatie van mensen in armoede zelf centraal staan.

Vervolgens zijn er per element van oplossing nog enkele specifieke beleidsadviezen.

(a) Wat betreft proactief handelen in OCMW's, is het nodig dat beleidsmakers in beleid en regelgeving meer rekening houden met de specifieke rurale context. Reeds van bij de opmaak van decreten kan er aandacht zijn voor het stimuleren en ondersteunen van samenwerking tussen meerdere kleinschalige gemeenten. Volgens VLM (2009, p. 18–22) is het nodig om de bestuurs- en financiële kracht van plattelandsgemeenten en -gebieden af te stemmen op hun

verantwoordelijkheden en taken. Het is nodig om de verschillende sectorale wettelijke kaders beter af te stemmen op de beperkte bestuurskracht van plattelandsgemeenten en om samenwerking en uitwisseling van goede praktijken tussen plattelandsgemeenten en -gebieden te bevorderen.

Het is belangrijk te beseffen dat maatregelen en fondsen op zich niet voldoende zijn om de objectieve en subjectieve drempels te overstijgen. Er is nood aan communicatie en informatie op maat, bijvoorbeeld rond het onbekende FRGE of Fonds Reductie Globale Energiekost.

Naast een algemene sensibiliseringscampagne is (permanente) vorming voor OCMW-personeel rond proactief handelen essentieel. Dit kan ook aanleiding zijn tot het uitbouwen van een forum voor ervaringsuitwisseling. Er is nood aan het verspreiden van 'best practices' van wat er gebeurt in de verschillende gemeenten en OCMW's. Stimuleren van overleg en samenwerking is essentieel. De rol van het VVSG hierin als partner is belangrijk.

Een grote vooruitgang kan liggen in het automatisch toekennen van rechten: mensen maken niet altijd gebruik van tegemoetkomingen die ze zelf moeten aanvragen (zoals mantelzorgpremie, sociaal tarief telefoon, maximumfactuur...). Het komt zelfs voor dat sociaal werkers moeten nagaan of gezinnen wel de kinderbijslag ontvangen waar ze recht op hebben. Een automatische rechtentoekenning kan werktijd van maatschappelijke werkers uitsparen, die dan weer ingezet kan worden bij andere vormen van ondersteuning.

Er is nood aan een proactieve strategie tegen financiële onderbescherming, waarbij het aan de overheid is om personen in een situatie van financiële onderbescherming op te sporen en te benaderen opdat hun financiële rechten worden gerealiseerd. Hiertoe dienen de mogelijkheden tot positieve bestandskoppeling verder te worden onderzocht en ontwikkeld. Ook de koppeling met andere databanken en cliëntinformatie kan bruikbaar zijn bij de opsporing van onderbescherming. Verder onderzoek hierrond is wenselijk.

Het Vlaams Regeerakkoord 2009-2014 toont dat plattelandsgemeenten hun takenpakket is aangegroeid. Dit ging echter niet gepaard met een evenredige

groei van financiële middelen. De subsidiëring van diensten is vaak niet aangepast aan de landelijke context. Bijvoorbeeld met de nood om meer huisbezoeken te doen wordt te weinig rekening gehouden. De Vlaamse Regering verwijst naar een plattelandsfonds dat als projectmatig fonds bijkomende middelen moet voorzien zodat de plattelandsgemeenten hun bijkomende taken kunnen blijven vervullen. Dit wordt uitgewerkt in de Beleidsnota Plattelandsbeleid 2009–2014. Er wordt gezocht naar mogelijkheden om de lokale bestuurskracht van plattelandsgemeenten te verhogen, met een bewustzijn van de vaak hogere kosten voor bijvoorbeeld het onderhoud van het (landbouw)wegennet en waterzuivering door de uitgestrektheid en/of lagere bevolkingsdichtheid. Via een plattelandsfonds wil Vlaanderen een partnerschap op lange termijn aanbieden aan plattelandsgemeenten en -regio's die zich uitdrukkelijk willen engageren en verantwoordelijkheid opnemen voor het plattelandsbeleid op lokaal en regionaal niveau, maar die zelf onvoldoende financiële middelen hebben. Met het plattelandsfonds wil de minister het onevenwicht tussen de taken en de financiële middelen van plattelandsbesturen bijsturen en afzwakken. Het plattelandsfonds kan volgens de Beleidsnota Platteland onder meer een hefboom zijn om:

- De samenwerking tussen bestuursniveaus, lokale actoren en plattelandsspelers te stimuleren;
- De kwaliteiten van de leefomgeving op het platteland veilig te stellen;
- De efficiëntie en de bestuurskracht te verhogen.

(b) Ook wat betreft het sociaal huis of dorps huis zijn er enkele specifieke beleidsadviezen. Er is nood aan flexibele regelgeving die het gebruik van polyvalente ruimtes mogelijk maakt. Hierbij kunnen idealiter bestaande gebouwen geherwaardeerd worden.

Het uitwerken van stimulansen en ondersteuning voor intergemeentelijk samenwerken kan hierbij een motor zijn.

Het beleid kan investeren in sociale huizen op vlak van bereikbaarheid, informatie, infrastructuur en opleiding/vorming van medewerkers (o.m. rond organiseren van respectvol onthaal).

Het is belangrijk om na te denken hoe de bestaande lokale vervoersmogelijkheden te bundelen en af te stemmen; en hierover info beschikbaar te maken (zowel binnen een gemeente als intergemeentelijk).

(c) Om dorpsnetwerken voor zorg waar te maken, zijn er enkele randvoorwaarden te realiseren. Vooreerst is er nood aan structurele financiële ondersteuning voor deze werkvorm. Wat zorgnetwerken betreft, is het voor plattelandsgemeenten met beperkte financiële middelen, geen haalbare kaart om zelf de (verdere) uitbouw van zorgnetwerken op zich te nemen. Gedeelde verantwoordelijkheid tussen Vlaams beleid en lokaal beleid is hier een noodzaak. Hoewel zorgnetwerken een duidelijke niche in het zorg- en welzijnslandschap op het platteland invullen, vallen zij buiten de reguliere Vlaamse subsidiekaders. Hier mogen de departementen Welzijn en Plattelandsbeleid de handen in elkaar slaan om werk te maken van een duurzaam financieringsmechanisme (Uitwisselingstafel Zorgnetwerken, 2009). Bij die financiering moet er aandacht zijn voor de noodzaak aan huisbezoeken.

Eenzijds is er nood aan begeleiding en vorming op vlak van netwerkuitbouw en het vergroten van de participatiemogelijkheden van verschillende bevolkingsgroepen. Om een netwerk met een mix van vrijwilligers te creëren en ondersteunen, is het nodig om zowel beroepskrachten als vrijwilligers op te leiden en te vormen. Gespecialiseerde knowhow is nodig, bijvoorbeeld de Bind-Krachtvorming rond hulpverleningsrelaties met mensen in armoede. Er is nood aan informatie (wat is armoede) en vorming (hoe gaan we daarmee om) voor lokale verenigingen en diensten.

Anderzijds hebben lokale verenigingen nood aan voldoende faciliteiten om hun rol in dit dorpsnetwerk te kunnen spelen. Steven Rommel wijst op het belang van het stimuleren van de bovenlokale organisaties om “de aandacht van het klassieke middenveld ook te richten naar het platteland”. Het verenigingsleven moet gestimuleerd worden en toegankelijk zijn voor iedereen.

Om bij dorpsnetwerken voor zorg de kans te vergroten op een duurzaam bestaan, kan zo een project best ingebed worden in het globale sociale beleid van een gemeente. Zoals het Draaiboek Zorgnetwerken adviseert, kan het opgenomen worden in het Lokaal Sociaal Beleidsplan opdat het geen geïsoleerd initiatief blijft.

(d) Ook wat dorpsrestaurants betreft, is er vooraleerst nood aan een duurzame structurele financiering. Daarnaast is er nood aan het vrijstellen van BTW-plicht voor sociale restaurants, en dit niet alleen voor de buurthuizen en dienstencentra gekoppeld aan OCMW's.

(e) Wat wijkgezondheidscentra betreft, kan er onderzocht worden of deze methodiek ook op het platteland toegepast kan worden. Daarbij hoeft niet altijd gewerkt te worden met één centrale locatie. Er kan nagedacht worden rond andere formules, bij voorkeur in samenwerking met de provincies (die opstartbudgetten kunnen geven aan wijkgezondheidscentra) en met de Koepel van Wijkgezondheidscentra en/of met opleidingen tot huisartsen.

Specifiek naar mensen in armoede komt hier het belang naar voren van passende informatie op maat voor mensen in armoede, bijvoorbeeld rond rechten zoals de gratis tandzorg voor kinderen tot 18 jaar.

Daarbij kan de derdebetalersregeling m.b.t. gezondheidszorg ruimer toegepast worden, zodat het een afdwingbaar recht wordt eerder dan een gunst.

(f) We ronden af met nog enkele aandachtspunten m.b.t. het grondrecht wonen op het platteland. Beleid op alle niveaus moet zoeken naar een doordachte aanpak voor een toegankelijke sociale huisvesting op het platteland, gekoppeld aan bereikbare dienstverlening en voorzieningen.

Ten slotte besteden we expliciet aandacht aan de provincies, die een belangrijke rol spelen als regisseurs van de PDPO-projecten, waarlangs de steunregeling verloopt. Plattelandsontwikkeling PDPO 2007-2013 is een hefboom in het Europese plattelands- en landbouwbeleid, met als doel het bieden van een stimulans aan een plattelandsregio voor de ontwikkeling van vernieuwende initiatieven ter verhoging van de leefbaarheid. Vooral de derde as ter 'verbetering van economische diversificatie en leefbaarheid op het platteland' is in deze context relevant. Het gaat hier o.m. om maatregelen voor verbreding van de plattelandseconomie; verbetering van de leefbaarheid in plattelandsgebieden; en deskundigheidsbevordering rond de voorbereiding en uitvoering van een lokale ontwikkelingsstrategie.

Hier kan armoede explicieter meegenomen worden als thema. Het percentage van de PDPO-middelen dat naar armoede gaat, mag verhoogd worden.

9. LITERATUUR

- Decenniumdoelen: www.decenniumdoelen.be.
- De Roo, N., & Thissen, F. (1997). *Leefbaarheidsonderzoek in de Plattelandskernen van de Westhoek: Eindrapport (Deel 4)*. Brugge: Provincie West-Vlaanderen.
- IPO Interbestuurlijk Plattelandsoverleg (2006). *Advies Lokaal Woonbeleid. Advies goedgekeurd op Bestuurlijk Overleg van 30.01.2006*. Retrieved 23.05.2006 from <http://www.ipo-online.be/platteland.cgi>.
- IPO Interbestuurlijk Plattelandsoverleg (2006-B). *Bereikbaarheid en kwaliteit van voorzieningen in landelijke gebieden: Deelthema 1 Voorzieningen voor dagelijkse behoeften*.
- IPO Interbestuurlijk Plattelandsoverleg (2006-C). *Bereikbaarheid en kwaliteit van voorzieningen in landelijke gebieden: Deelthema 2 Welzijn en Gezin*.
- Kabinet Vlaamse minister-president Peeters (2009). Persmededeling over dorpsnetwerken voor zorg in een rurale omgeving, 27.11.2009.
- Kesteloot, C. (2007). De sociale agenda op het platteland. In Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland (Ed.), *Bewonersparticipatie op het Platteland: Verslagboek Studiedag Overijse, 8.11.2007* (pp. 10-28). Brussel: Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen-Nederland.
- Lieten, I. (2009). Beleidsnota armoede 2009-2014 ingediend door mevrouw Ingrid Lieten, viceminister-president van de Vlaamse regering, Vlaams minister van Innovatie, Overheidsinvesteringen, Media en Armoedebestrijding.
- Meert, H. (2003). Maken we vooruitgang in het bestrijden van vervoersarmoede in Vlaanderen? In *Armoede en Sociale Uitsluiting: Eindverslag van het derde Vooruitgangscongres inzake de Bestrijding van Armoede en Sociale Uitsluiting in Vlaanderen 2003* (pp. 26-37). Brussel: Vlaamse Overheid.
- Peeters, J. (2006). *Onderzoek en Voorstellen voor het Aanvullend Vervoer in de Westhoek*. Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen.
- Peeters, K. (2009). Beleidsnota landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid 2009-2014 ingediend door de heer Kris Peeters, minister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Economie, Buitenlands Beleid, Landbouw en Plattelandsbeleid.
- Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen, Netwerk Dorpen Ieper & ZOHRA Avelgem (2008). *Draaiboek Zorgnetwerken: Van Inspiratie tot Leidraad*.
- Steenssens, K., & Sannen, L. (2009). *Leven zonder Leefloon Deel 1, Onderbescherming onderzocht*. KULeuven, UCL i.o.v. Federaal Wetenschapsbeleid.
- Steenssens, K., Degavre, F., Sannen, L., Demeyer, B. & Van Regenmortel, T. (2009). *Leven (z)onder Leefloon: Deel 1, Onderbescherming onderzocht*. HIVA: KULeuven.

- Steenssens, K., Degavre, F., Sannen, L., Demeyer, B. & Van Regenmortel, T. (2010). *Leven (z)onder Leefloon: Deel 2, Methodiekboek bij Onderbescherming – Proactief Handelen vanuit het OCMW*. HIVA: KULeuven.
- Steunpunt Sociale Planning en Overleg, Dienst Welzijn en Gezondheid, Provincie Vlaams-Brabant (2007). *Dossier Ouderen in Vlaams-Brabant*.
- Steunpunt Sociale Planning, Dienst Welzijn en Gezondheid, Provincie Vlaams-Brabant (2009). *Dossier Kinderen en Jongeren in Vlaams-Brabant*.
- Strauss, A., & Glaser, B. (1977). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine.
- TerZake (2009/3). *TerZake Dossier: Aan Tafel in het Dorpsrestaurant*.
- Thissen, F. (2010). *Rural Poverty in Flanders*. Lezing voor Federaal Wetenschapsbeleid/Steunpunt ter Bestrijding van Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting, 4 juni 2010.
- Uitwisselingstafel Zorgnetwerken (2009). *Memorandum Uitwisselingstafel Zorgnetwerken n.a.v. de Regionale en Europese Verkiezingen juni 2009*.
- Vandelannoote, S., Martens, A., & Thissen, F. (1997). *Leefbaarheidsonderzoek in de Plattelandskernen van de Westhoek: Deel 2, Voorzieningsonderzoek*. Leuven: KULeuven.
- Vandenbussche, J. (1998). *Sociale Uitsluiting in Plattelandsgebieden*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Vandenbussche, J. (1999). De andere kant van het platteland: Sociale uitsluiting in plattelandsgebieden. *Alert*, 25 (1), 51–64.
- Vandenbussche, J., & Rasking, J. (2001). *De Hand aan de Ploeg: Sociale Uitsluiting in Plattelandsgebieden*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Verstraete, C. (2009). Brief van Chris Verstraete, directeur Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen aan minister-president Kris Peeters met bevoegdheid voor Landbouw & Visserij en Plattelandsbeleid (2009.10.09).
- Vlaams Netwerk van Verenigingen Waar Armen het Woord Nemen vzw. (2008). *Vorbereidende nota vertikaal overleg kwetsbare bewonersgroepen op het platteland*.
- Vlaams Netwerk van Verenigingen Waar Armen het Woord Nemen vzw (2008b). *Forumboek Gezondheid: Dichten van de Gezondheidskloof*. Verslag van forum 21 oktober 2008.
- Vlaamse Regering (2009). *Vlaams Regeerakkoord 2009–2014*.
- VLM Vlaamse Landmaatschappij (2009). *Naar een Vlaams Plattelandsbeleidsplan: Visie & Aanzet tot Actie* (i.o.v. minister Plattelandsbeleid, afdeling Platteland, dienst Vlaams Geïntegreerd Plattelandsbeleid).

BIJLAGE 1: DEELNEMERSLIJST RONDE TAFEL 27 APRIL 2010 IN SCHAARBEEK

- Biets Benny, Adjunct Kabinetchef Armoede Vlaamse Overheid
- Bollen Karel, Opbouwwerker RIMO Limburg
- Catteeuw Carl, Gebiedswerking Provincie West-Vlaanderen
- Claeys Eric, Adviseur Cera
- D'haeninck Sarah, Armoedefunctionaris Provincie West-Vlaanderen
- Daenen Lies, Programmacoördinator Maatschappelijke Projecten Cera
- Dekoninck Joke, Programmaverantwoordelijke Leefbaarheid Samenlevingsopbouw West-Vlaanderen
- De Vos Kristel, Politiek medewerker Decenniumdoelen
- Focke Ricy, Coördinator Boeren op een Kruispunt vzw
- Hautekeur Gerard, Studiemedewerker Samenlevingsopbouw Vlaanderen
- Hollebecq Hannes, Stafmedewerker Landelijke Gilden
- Huygens Didier, Provincie Oost-Vlaanderen
- Kerstens Wendy, Onderzoeksmidewerker OASes - Universiteit Antwerpen
- Kolenberg Tom, Kabinetsverantwoordelijke Provincie Vlaams-Brabant
- Lhermitte Karel, Adviseur Plattelandsontwikkeling Boerenbond
- Loos Heidi, Directieadjunct Maatschappelijke Projectwerking Cera
- Mathijssen Carmen, Programmacoördinator Maatschappelijke Projecten Cera
- Meulemans Bert, Adviseur Gezins- en Welzijnsbeleid Boerenbond
- Morlion Lode, Voorzitter Raad van Bestuur Cera
- Persyn Els, Lid Regionale Adviesraad Cera
- Robberechts Griet, Manager Vorming en Opleiding Landelijke Thuiszorg & Lid Regionale Adviesraad Cera
- Roeykens Eva, Coördinator Plattelandsbeleid Vlaams-Brabant
- Rommel Steven, Beleidsmedewerker Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen
- Van de Vreken Chris, Themawerker Welzijnsschakel De Schakel vzw
- Van den Mooter Marleen, Coördinator Welzijnsschakel De Schakel vzw
- Van Hecke Etienne, Prof. Dr. Emeritus KULeuven
- Van Hootegem Henk, Steunpunt Bestrijding Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting
- Vanhauwaert Frederic, Coördinator Vlaams Netwerk van Verenigingen waar Armen het Woord Nemen vzw
- Van Regenmortel Tine, Onderzoekster HIVA KULeuven & Bind-Kracht
- Verkinderen Stijn, Lid Regionale Adviesraad Cera
- Vermeersch Anny, Coördinator Decenniumdoelen
- Verschoore Dirk, Directeur EFREM vzw
- Vervaet Nadine, Aandachtsambtenaar Armoede VLM

BIJLAGE 2: LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN

- CAW: Centrum Algemeen Welzijnswerk
- FREG: Fonds voor Reductie van Globale Energiekost
- HIVA KULeuven: Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving, Katholieke Universiteit Leuven
- IPO: Interbestuurlijk Plattelandsoverleg
- NMBS: Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
- OASeS: Onderzoeksgroep Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad, Universiteit Antwerpen
- OCMW: Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
- PDPO: ProgrammeringsDocument voor PlattelandsOntwikkeling
- RIMO: Regionaal Instituut voor Maatschappelijk Opbouwwerk
- VDAB: Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
- VLM: Vlaamse Landmaatschappij
- VVSG: Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten